

Kuçuradi Felsefesinde İnsanlaşma Sorunu Olarak Eğitim

Ayşe Çiğdem KOCAMAN*

ÖZET

Günümüzde eğitim, rotasını kimi zaman çeşitli türden -izm'lerin, ideolojilerin, kültürel veya ahlaki normların, kimi zaman ise ulusal ya da bireysel çıkarların belirlediği, “her şey gider” anlayışından hareket eden, içi tıklım tıklım yolcularla dolu bir trene benzemektedir. Ancak dur durak bilmeksizin yol alan, hangi istasyonda duracağı da belli olmayan bu tren, yolcularına, kendilerini, diğer insanları, dünyayı ve hayatı, insan olmanın değerinin bilgisine açılan bir pencereden değil, rotasını belirleyen istediği ve seçtiği pencereden göstermekte, onları her geçen gün insanın olmanın ne demek olduğundan hızla uzaklaştırmaktadır. Başka bir deyişle, yolcularının çoğunluğunu, kendisi dışında geride kalanı umursamayan, insanın değerini hiçe sayan, sınır tanımazlığı, yararcılığı baş değer yapan, basmakalıp düşüncelere saplanıp kalmış, insanlaşmamış bireyler olarak uğurlayan ve geride nakarat olarak sadece koca bir “boşuna” çınlatan bu tren, insanlığı hızla sıradanlığın, sorumsuzluğun, başıboşluğun ve anlamsızlığın yamacından aşağıya, dekadansa doğru sürüklemektedir. Nitekim dünya genelinde artan şiddet, terör olayları, açlık, yoksulluk, çevre kirliliği, salgın bulaşıcı hastalıklar gibi yaşamı yaşanmaya değer olmaktan çıkaran, gözlerimizin hemen her gün şahitlik ettiği insanlık dışı manzaralar, günümüz eğitim anlayışına ve bu anlayışın yetiştirdiği insan tipine yönelik böyle bir tespitin en açık kanıtıdır. Bu nedenle, aslında çoktan ıskartaya çıkmış olan bu kara treni zaman kaybetmeden durdurmamız ve “insan nedir?” sorusuyla bağlantılı olarak eğitimin neliğini ve amacını yeniden düşünmemiz gerekmektedir.

Bu noktada, eğitimi, insan onuruna yakışır bir yaşamı inşa edebilmenin olanağının koşullarından biri olarak gören ve eğitime ilişkin felsefi bilginin realiteye bakarak nasıl ve ne şekilde ortaya konulabileceğini gösteren Kuçuradi'nin, ontolojik temelli felsefi antropolojiye dayanan insan, değer ve eğitim görüşüne kulak vermek bizler için yol gösterici olacaktır. Dolayısıyla bu çalışma, eğitimin kişilere öncelikle “insan kimliği bilinci” kazandırması gerektiğini düşünen Kuçuradi'nin insan ve değer görüşünü, buradan hareketle dile getirdiği eğitimin neliğine ilişkin düşüncelerini irdelemeyi konu edinmekte, eğitimin her şeyden önce olanaklar varlığı olan insan için bir insanlaşma sorunu olduğuna dikkat çekmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: İnsan, Değer, İnsanlaşma, Eğitim.

EDUCATION AS A HUMANIZATION PROBLEM IN KUÇURADİ PHILOSOPHY

ABSTRACT

In this day and age, education resembles a crowded train based on the understanding “anything goes” and determined by numerous isms, ideologies, cultural or moral norms, or national or individual interests. Yet, traveling non-stop with no predictable final destination, the train shows its passengers themselves, other people, the world, and life, not through a window that opens to the knowledge of the value of being human, but through one that is chosen by the person who determines

* Dr. Öğrt. Üyesi, Nişantaşı Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi.
aysecigdem.kocaman@nisantasi.edu.tr Orcid: 0000-0003-1354-1335.

the route, day by day, driving them away from what it means to be human. In other words, the train bids farewell to most of its passengers as unhumanized individuals who care only about themselves, who disregard the values of humans, who value a lack of boundaries and utilitarianism, and who are stuck with stereotypes, echoing but a great 'futile' and swiftly dragging humanity down the slopes of mediocrity, irresponsibility, idleness, and meaninglessness, towards decadence. In fact, the inhumanity that we witness every day, the increasing violence, terrorism, hunger, poverty, environmental pollution, and epidemic infectious diseases constitute clear evidence of this interpretation for today's understanding of education and the type of humans raised by it. Thus, we need to stop this long rejected train at once and rethink the nature and purpose of education on the basis of the question: "what is human nature."

Here, we need to pay particular attention to Kuçuradi's ontological and anthropological ideas on human, value, and education, who regards education as one condition of the possibility of building a life worthy of human dignity, demonstrating how to reveal the philosophical knowledge about education based on reality. She believes that education should aim to bring individuals an "awareness of human identity." As a matter of fact, this article examines Kuçuradi's view of human and value, her ideas about education and emphasizes that education is a humanization problem for people who are an asset of possibilities.

Keywords: Human, Value, Humanization, Education.

Giriş

"eğitim, eğitilen açısından bir insanlaşma süreci ve temel bir hak; eğiten açısından da bir insanlaştırma etkinliği"dir.¹

Günümüz dünyasında, bir yandan insan hakları uluslararası topluluğun gündeminin en önemli maddelerinden biri olarak karşımıza çıkmakta, çeşitli meslek alanlarında insan haklarının ve diğer hakların korunması için etik kodlar oluşturulmaktadır.² Ancak diğer yandan genç insanlar eğlenmek adına birbirine işkence yapmakta, üstelik kayıt altına aldıkları bu görüntüleri sosyal paylaşım sitelerinde milyonlarca insan beğenerek seyretmekte, çocuklar "mavi balina" olarak bilinen bir internet oyunu ile intihara sürüklenmekte, bir genç kız ise sosyal paylaşım platformunda ölmesi mi yaşaması mı gerektiğine dair bir anket düzenlenmekte, bu ankete katılanların %69'u "öl" diye cevap verebilmekte ve bu genç kız da intihar etmektedir.³

Dolayısıyla Kuçuradi'nin dikkat çektiği üzere realitede olan bitene bakıldığında, insan haklarını korumayı istemenin, aynı zamanda tek tek durumlarda, kişilerin insanın değerini koruyarak eylemde bulunabilmesini olanaklı kılmadığı⁴, günümüz dünyasının

¹ İoanna Kuçuradi, "Açılış Konuşması", *Felsefe Açısından Eğitim ve Türkiye'de Eğitim Seminer Bildirileri*, (haz. Betül Çotuksöken), Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, İstanbul, 1996, s. 10.

² İoanna Kuçuradi, "Eğitimi Yeniden Düşünmek", 08.07.2014, s. 1. Erişim Tarihi: 17.01.2021.
<https://hacettepe.edu.tr/duyuru/rekduy/47KurulusYilDonumu220714.pdf>

³ İoanna Kuçuradi, "İnsanca Yaşayabilmenin Nesnel ve Öznel Koşulları Üzerine", *İzmir Barosu Dergisi*, Yıl, 84, Eylül 2019, Sayı 3, s. 468. Erişim Tarihi: 17.01.2021.

⁴ İoanna Kuçuradi, *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 261.

düşünce iklimine birbirine ters düşen eğilimlerin ve birbirine aykırı çabaların damgasını vurduğu görülmektedir. Bu durumun nasıl ortaya çıktığını anlamadan, ana nedenlerini ortaya koymadan alınmaya çalışılan önlemler ise felaketleri azaltacağı yerde gitgide artırmaktadır. Kuçuradi'ye göre yaşamı yaşanmaya değer olmaktan çıkaran, gözlerimizin hemen her gün şahitlik ettiği insanlık dışı durumların ana nedenlerinden biri, uzun süreden beri uygulanan günümüz eğitiminin temelindeki anlayıştır.⁵ Çünkü günümüzün eğitim anlayışı, insanların, tür olarak insana özgü olanakları değer bilgisiyyle ve değer yargılarından dikkatle ayırt edilmesi gereken etik değerlerin bilgisiyyle hayata geçirebilmesine, böylece gerçek anlamda bir “insan” olabilmesine – insanlaşabilmesine⁶ ve insana yakışır bir şekilde, insanın değerini koruyarak yaşayabilmesine yardımcı olamamaktadır.

Kuçuradi'nin insan ve değer görüşünden hareketle, insanların kendilerine, diğer insanlara, hayata ve dünyada olan bitene, insan olmanın değerinin bilgisiyyle bakabilmelerine yardımcı olmayı amaçlayan türden bir eğitimin neliğini ortaya koyabilmek için öncelikle günümüzde eğitimden ne anlaşıldığını, bu anlayıştan kaynaklanan belli başlı eksiklikleri ve/veya sorunları kısaca ele almak gerekmektedir. Böylelikle Kuçuradi'nin çeşitli eserlerinde ve kendisiyle yapılan söyleşilerde, “insan nedir?” sorusuyla bağlantılı olarak sıklıkla dile getirdiği eğitimin neliğine ilişkin düşüncelerini, çalışmanın izin verdiği ölçüde, elimizden geldiğince bir bütünlük içerisinde açıklığa kavuşturmak ve bu bağlamda, eğitimin her şeyden önce bir insanlaşma sorunu olduğunu göstermek mümkün olacaktır.

Kuçuradi'de Günümüzün Eğitim Anlayışına İlişkin Temel Sorunlar

Yaygın kabul gören ve belirli bir insan anlayışından kaynaklanan tanıma göre eğitim, kişilere, istenilen davranışları kazandırmaktır⁷ ya da “eğitim akültürasyondur”, yani kişileri eğitimin yapıldığı grubun kültürüne sokmak/kültürleştirmek, eğitilene o grubun değer yargılarını, dünya görüşünü benimsetmektir.⁸ Ancak Kuçuradi'ye göre şoförlük eğitimi veya pilotluk eğitimi ile kişi eğitimi bir ve aynı görerek yapılan eğitimin neliğine ilişkin bu tanım, insansal bir fenomen olarak eğitime felsefeyle değil, eğitimin gerçeklikte çok defa yapıldığı biçimine bakılarak öne sürülen bir tanımdır. Daha açık bir ifadeyle, belirli bir uzmanlıkla ilgili mesleklerin eğitimi, hayvanların eğitilmesi ya da “ideolojik bir eğitim, örneğin ‘şeriatçı eğitim’, ‘milliyetçi eğitim’ söz konusu olduğunda, ‘eğitmek’ hiç şüphesiz, ‘istenilen davranışları’ –bu görüşün terimleriyle söylersek, ‘bedensel ve zihinsel

⁵ Kuçuradi, “Eğitimi Yeniden Düşünmek”, s. 1.

⁶ İoanna Kuçuradi, *Hürriyet*, (Yenal Bilgici), 06.01.2015. Erişim Tarihi: 18.01.2021.

[İoanna Kuçuradi: Dünyamızı insanoğlu insanlar ayakta tutuyor - Hayat Haberleri \(hurriyet.com.tr\)](http://www.hurriyet.com.tr)

⁷ Kuçuradi, “Açılış Konuşması”, s. 7.

⁸ Kuçuradi, “Eğitimi Yeniden Düşünmek”, s. 4.

davranışları’-kazandırmaktır.”⁹ Nitekim dikkatli bakıldığında, ilk bağlamda eğitimden, yani pilot, şoför eğitiminden anlaşılan, dolayısıyla amaçlanan, eğitilen kişiye bazı davranışları planlı bir biçimde yaptırma yaptırma, o mesleği öğrenmesini ve o mesleği yaparken de öğrendiği gibi davranmasını sağlamaktır. İkinci bağlamda eğitimden anlaşılan ve istenilen ise eğiten(ler)in benimsediği farklı davranış normlarını (değerlilik ölçütlerini) eğitilen kişiye aşılayarak, tek tek durumlarda bunlara göre değerlendirmesini, eylemde bulunmasını sağlamaktır.¹⁰

Dolayısıyla eğitimden, her defasında birbirinden farklı olan amaçlara, göre eğitilene “talim gördürmek”, eğitilene istenen belirli bir biçime, hazır bir kalıba sokarak “terbiye etmek” ve eğitilene, istenilen becerileri, fikirleri edinerek, söz gelimi pilot, şoför ya da şeriatçı, milliyetçi olmasını sağlamak anlaşılmaktadır. Fakat Kuçuradi’ye göre “kişi eğitimi”ni bu anlamda almak ve insanları bu şekilde eğitmek, yalnızca hazır yollar, hazır yapma tarzları öğretmek ve propaganda yapmak demektir.¹¹ Başka bir deyişle, eğitim, istenilen davranışları kazandırmak olarak anlaşıldığında ve istenilen davranışları kimin saptadığına bakıldığında, genellikle kazandırılmak istenen davranışların, belirli bir çağda belirli bir grupta, toplumda geçerli olan iyidir-kötüdür denilen davranışlar olduğu görülmekte ve çeşitli türden ahlakların, değer yargılarının iç içe bulunduğu toplumlarda, herkes kendi ahlakının iyilerini-kötülerini öğretmeye kalkışmaktadır. Ancak Kuçuradi’nin olgulara bakarak yerinde bir tespitle ifade ettiği gibi bu iyiler ve kötüler sık sık birbiriyle çatışmakta, dolayısıyla toplumsal yaşamdaki çatışmalar eğitime de yansımaktadır.¹² Bunun sonucunda ise eğitimin neliği, amacı, yöntem ve uygulama şekli adeta yapboz tahtasına dönüşmekte, insanların en temelde ne için eğitilmesi gerektiğini felsefi dayanakları bakımından ortaya koymak pek mümkün görünmemektedir.

Kamu yaşamında insanlar arası ilişkileri kolaylaştırması açısından basiretle türetilmiş bazı ahlak normlarını öğretmenlerin gerekliliğini yadsımayan, ancak kişi eğitiminin iç amacının bu olmadığını düşünen Kuçuradi, eğitimin, kişilere, ahlakların/moral değer yargılarının belirlediği, istediği davranışları kazandırmak olarak anlaşılmasının ve bu şekilde uygulanmasının, kişilerin insansal olanaklarını geliştirebilmelerini sağlamadığına, olan bitenlerdeki değer sorunlarını görebilmeye yardımcı olamadığına, aksine bireyler arası ilişkilerde kişi eylemlerini ve kişileri doğru değerlendirebilmeyi engellediğine, ezberde değerlendirmelerle değer harcamanın yolunu açabildiğine, etik ve ahlak arasında yaptığı

⁹ Kuçuradi, “Açılış Konuşması”, s. 7.

¹⁰ Kuçuradi, a.g.e., s. 8.

¹¹ İoanna Kuçuradi, “Felsefe ve Kişi Eğitimi”, *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 1977, s. 55.

¹² İoanna Kuçuradi, *Uludağ Konuşmaları*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 40.

ayrıyla dikkat çekmektedir. Kullanıldığı bağlamlar açısından etik teriminin en az üç farklı anlamda karşımıza çıktığını belirten Kuçuradi'ye göre, etik sözcüğü bazen, ahlak anlamında, yani belirli bir toplumda, belirli bir zamanda, insanlar arası ilişkilerde yapılması ya da yapılmaması yönünde, kişilerden uymaları beklenen, talep edilen, izin verilen-verilmeyen, teşvik edilen veya yasaklanan davranış normları, değer yargıları sistemleri anlamında kullanılmaktadır. Yazılı olmayan bu norm sistemlerini ahlaklar olarak nitelendiren ve ahlak normlarını etik değerlerle karıştırmamak gerektiğine dikkat çeken Kuçuradi'ye göre ahlak olgusu, yaşamda çeşitli ahlaklar olarak karşımıza çıkmakta ve asıl anlamda değerlerden değil, çağdan çağa, toplumdaki topluma, hatta aynı çağda ve toplumda kişiden kişiye göre değişik ve değişken olan, iyi ya da kötü sayılan davranış kurallarından, değer yargılarından oluşmaktadır.¹³

Bu bağlamda, her ahlakın iyi olarak gördüğü ve yapılmasını beklediği şeylerle, kötü olarak nitelendirdiği, yapılmamasını istediği şeyler birbirinden farklıdır. Ancak bu farklılık çoğu kez göz ardı edilmekte, yani toplumlarda, çoğunluğun benimsediği, egemen olan ya da olması istenen, iyilerden ve kötülerden oluşan değer yargılarının ve bunlardan türetilerek kişilere her tek durumda neyi yapıp yapmamaları gerektiğini buyuran davranış kurallarının görece olduğu kabul edilmemektedir. Aksine bunların evrensel olduğu, yani her çağda, her toplum ve insan teki için geçerli olduğu/olması gerektiği düşünülmektedir. Üstelik kişilerden geçerli/egemen olan ahlaki ölçütlerine göre davranması istenmekte ve bu yönde kişiler zaman zaman zora maruz kalmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, her ahlaki dizge, bireylere her tek durumda ne yapmaları/yapmamaları gerektiğini söylemekle yetinmeyip, aynı zamanda bireylere belirli bir değerlendirme tarzı da sunmakta ve kişilerin öne sürülen bu değer yargılarını tek ve evrensel ölçüt olarak kabul etmelerini, diğer insanları, eylemleri, durumları, hatta farklı türden ahlakları bu ölçütlere göre değerlendirmelerini buyurmaktadır. Fakat bu durum, kişilerin çoğu zaman doğru değerlendirme yapma olanaklarının önünü tıkamakta, hazır reçetelere göre değer biçerek ya da değer atfederek, ezberle, yanlış değerlendirme yapmalarına neden olmakta, dolayısıyla bir şeyin kendi değerini görebilmeyi ve/veya değerinin bilgisini edinebilmeyi engellemekte, aynı zamanda farklı olanı baskı altına almaya, sindirmeye yönelik eylemlere, hatta şiddete başvurmaya kadar giden toplum içi veya toplumlar arası çatışmalara yol açabilmektedir.¹⁴

¹³ Kuçuradi, "Eğitimi Yeniden Düşünmek", s. 4.

¹⁴ Kuçuradi, *Uludağ Konuşmaları*, s. 25-33.

Kuçuradi'nin belirttiği üzere bir diğer bağlamda etik sözcüğü, yazılı normlar bütününe imlemekte, bir grup insanın belirli amaçlarla oluşturduğu norm bütünlüğü anlamında kullanılmaktadır. Böyle belgeler (kodlar), o amaç için türetilmiş normlardan ve/veya mevcut normlar arasından seçilmiş, konsensüsle kararlaştırılmış ve evrensel olarak geçerli kılınmak istenen belgelerdir. Ancak Kuçuradi'ye göre bu belgelerdeki normlar çoğu zaman felsefi olarak değerlendirilmemiş normlardır. Dolayısıyla evrensel olabilecek ve olamayacak normlar yan yana bulunmaktadır. Etik sözcüğünün bu ikinci anlamı, meslek etikleri ve evrensel etik konularında yapılan tartışmaların gösterdiği gibi bugün en yaygın olan anlamıdır. Kuçuradi, yaygın karıştırmalardan ve bu karışırtımların kamu yaşamında ve yasamada yarattığı sonuçlardan kaçınma olanağını sağlaması açısından evrensel olduğu farz edilen bu tür yazılı norm kodlarını/bildirgelerini, ahlaklılık bildirgeleri/kodları olarak nitelendirmektedir. Normları nitelendirdiğinde, evrensellikten, bir normun dünya düzeyinde geçerli olmasını değil, onun bir epistemolojik-aksiolojik özelliğini, yani türetildikleri ana öncüllerin bilgisel bakımdan bir özelliğini anlayan Kuçuradi, bu özelliklerinden dolayı bu tür normları, bütün insanların (çoğu böyle davranmıyorsa da) başka insanlara nasıl muamele etmeleri ve bütün insanların nasıl muamele görmeleri gerektiğine ilişkin talepler getiren normlar olarak kabul etmektedir.¹⁵ Söz gelimi Kuçuradi'ye göre “*Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi* bu tür temel etik normlar getirme niyetiyle oluşturulmuştur, bu bakımdan da bir evrensel ahlaklılık bildirgesi –ya da ‘evrensel etik’– sayılabilir.”¹⁶

Etik sözcüğünün bir de insansal bir fenomen olan etik fenomeni hakkında doğrulanabilir-yanlışlanabilir bilgi ortaya koyan ya da koyması beklenen felsefe dalını dile getirdiğini belirten ve terimi bu anlamda kullanmayı tercih eden Kuçuradi'ye göre etik, başta insanın değeri ve değerleri olmak üzere insanlar arası ilişkilerde değer sorunlarını, toplumdan topluma değişiklik gösterebilen değer yargıları ve davranış kurallarıyla değil, doğru değerlendirmenin olanağının koşullarını ve ilkelerini ortaya koyarak incelemekte ve bu konuda felsefi bilgi vermektedir. Kuçuradi, etiğin sağladığı değer ve değerlere ilişkin bu bilginin, herhangi bir ahlaklılık bildirgesinin geliştirilmesi ve uygulanması için onsuz olamayacak bir koşul olduğu gibi günlük yaşamda, belirli durumlarda, insan onuruna zarar vermeden eylemde bulunabilmenin ve insanca yaşayabilmenin de bir ön şartı olduğunu belirtmektedir.¹⁷ Ancak değer sorunlarına ilişkin bu bilginin elde edilmesi, öncelikle değer, değerler ve değerlendirme problemiyle hesaplaşmayı, doğru değerlendirme yapabilmenin

¹⁵ Kuçuradi, “Eğitimi Yeniden Düşünmek”, s. 5.

¹⁶ İoanna Kuçuradi, “Etik ve Etikler”, *TMH Türkiye Mühendislik Haberleri*, Sayı 423-2003/1, s. 8.
Erişim Tarihi: 09.06.2021. <http://manisa.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/282.pdf>

¹⁷ Kuçuradi, “Eğitimi Yeniden Düşünmek”, s. 4.

olanağının koşullarını bilmeyi, yani değer atfetmeden ya da değer biçmeden doğru değerlendirmenin, değerlendirilenin kendi alanı içindeki özel durumunu görmek ve göstermekle ilgili olduğunu bilmeyi gerektirmektedir. Bu bakımdan bir şeyi doğru değerlendirmek, onun yapı özelliği olan değerini görmek, yani onu anlamak ve kendi alanındaki yerini bulmaktır. Dolayısıyla etik söz konusu olduğunda değerlendirmek, her şeyden önce bir bilgi sorunudur; bir şeyin değerini, yani kendisiyle aynı türden olan şeyler arasındaki özel yerini görebilmekle ilgilidir.¹⁸ Bu nedenle konu edindiği alanın yapısının izin verdiği kadarıyla doğru ve kesin bilgilere ulaşmaya çalışan etik/etik bilgi, toplumdan topluma değişmesi söz konusu olan şeylerden değildir; olsa olsa ilişkin olduğu şeyin yapısına bağlı olarak kesinliğindeki farklılıktan söz edilebilir.¹⁹

Bu noktada, aynı insanların, aynı eylemlerin veya olayların ya da durumların farklı şekillerde değerlendirilmesini insan dünyasının bir olgusu olarak gören ve bu olgunun kimi düşünürleri “değerlerin göreliliğini” ileri sürmeye ve bundan eylemle ilgili sonuçlar çıkarmaya, kimi filozofları ise bu sava karşı “değişmez, evrensel değerler olduğunu” temellendirmeye götürdüğünü belirten Kuçuradi’nin, değerlerin relatifiğini ya da mutlak, objektif olduğunu savunan görüşler hakkındaki düşüncelerine konunun izin verdiği kadarıyla kısaca değinmek, onun görecelilikten evrenselliğe konumunu/duruşunu anlamak bakımından yararlı olacaktır. Kuçuradi, değerlerin relatifiğini savunan görüşlerin, “mademki farklı toplumlar ve çağlar aynı “değer”den başka başka şeyler anlıyor veya aynı şeye bazen iyi deyip herkesçe yapılmasını bekliyor, ama bazen de kötü olarak nitelendirip yasaklıyor, o halde değişmez bir değer yoktur” şeklinde ileri sürdükleri savda içine düştükleri yanlış şu sözleriyle dile getirmektedir:

Burada yapılan, ya değerleri davranış şekilleriyle karıştırmak, yani bir değerden soyut olarak bir davranış şeklini (söz gelişi çalmayı), soyut olarak bir etkinliği (söz gelişi dayanışmayı) anlamak; ya da değerleri kavramlar –“soyut kavramlar”– olarak kabul edip, görünüşü aynı ama kendileri farklı bir temele dayanan davranışlara aynı adı vermek, sonra da her birine biçilen farklı değerlerin aynı etkinliğe veya davranışa yüklendiğini kabul etmek oluyor. Böylece görünüşü –kausal şekli–, dolayısıyla bir kültür açısından adı aynı, ama temeli farklı olan davranışlar, bu temel ve hedef farkı dikkate alınmadan inceleniyor; sonuç olarak da aynı davranış şekline –aynı “değere”– bazen iyi, bazen de kötü dendiği ileri sürülüyor. Bu, sosyalist değer görüşlerinin sık sık yaptığı bir yanıştır.²⁰

Bu açıdan bakıldığında, Kuçuradi düşüncesinde, bir davranış şeklinin bir değer olmadığını, kendi başına bir davranışın veya bir davranış şeklinin soyut olarak değerlendirilemeyeceğini ve ileride –neliği bakımından– tekrar ele alınacağı üzere

¹⁸ İoanna Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2013, s. 14, 29-30, 40-41.

¹⁹ Harun Tepe, *Etik ve Metaetik*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 15.

²⁰ Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s. 10.

“değer”in bir kavram olmakla birlikte bir şeyin taşıdığı değer ve her türüyle değerlerin, kavramlar, hele ki “soyut kavramlar” hiç olmadığını belirtmek gerekmektedir. Nitekim Kuçuradi’nin ifade ettiği gibi bir davranış şeklinin neden bir değer olmadığı, değerlerin yapı özellikleri ve bir grup değer davranışlarla ilgisi ortaya konduğunda, kendi başına bir davranışın soyut olarak neden değerlendirilemeyeceği ise etik problemlere antropolojik temellere dayanarak bakıldığında, ayrıca değerlerin neden soyut kavramlar olmadığı da tek tek değerlerin yapısal analizi yapıldığında açıkça görülecektir.²¹ Dolayısıyla soyut olarak davranış şekillerine ve birer kavram sayılan değerlere farklı toplumlarda ve çağlarda farklı değerlerin biçilmesi, diğer bir deyişle genel değer yargılarının/morallerin ve estetik anlayışların değişmesinin değerlere yüklenmesi, Kuçuradi’ye göre değer yargılarını değerlerle ve değerli olmayı da değer olmayla karıştırmaktan başka bir şey değildir.²²

Öte yandan Kuçuradi’ye göre, değer yargıları değişse de değerlerin değişmediğine, mutlak/objektif, kendi başına var olduğuna inanan düşünürler, belli bir değere sahip olma ile değer olma arasında bilinçli bir fark gözetmedikleri için söz gelimi, Nicolai Hartmann’ın yaptığı gibi değerleri ontolojik bakımdan aktlarla gerçekleştirilen “mutlak”, “ideal varlık”lar veya Max Scheler’de karşılaşıldığı üzere “ideal nitelikler” olarak görmüşler ve bir değer yargısı yüklemi, görelî bir nitelendirme sıfatı ve bir kavram olan “iyi”nin, aynı zamanda estetikte “güzel”in, bir değer, hem de içinde bulunduğu değerler grubunun baş değeri olduğunu söylemişlerdir. Bunun sonucunda ise iyi-kötü zıtlığından dolayı, “yüksek” dedikleri değerleri zıtlıklar halinde (örneğin sevgi-nefret) ele almış, yani değerleri pozitif ve negatif değerler şeklinde ayırarak, iyiyi yüksek-pozitif bir değer, kötüyü de yüksek-negatif bir değer olarak tanımlamaya çalışmışlardır.²³

Bu bağlamda gerek Hartmann gerekse Scheler’de, değerlendirme probleminin, değerlerin yüksekliğini, dolayısıyla aktların değerini ortaya koyma problemi olarak karşımıza çıktığını belirten Kuçuradi’ye göre, bunun başlıca nedeni, her iki düşünürün değerler problemine gnosiolojik unsurlardan tamamen sıyrılmadan ve problemi antropolojik bakışın sağladığı olanaklara dayanmadan ele almış olmaları, bu nedenle de değerlerle ilgili düşüncelerini, taşınan değer ile değerler arasında bilinçli bir fark yapmadan öne sürmeleridir.²⁴ Nitekim Scheler’in, değerler sınıflandırmasının kendisine yetmediğini, daha yüksek ve pozitif değeri gerçekleştirmek anlamına gelen iyi ile ilgili görüşünün, bizi, Scheler’e dayanarak yanıtlanması mümkün olmayan bazı sorularla karşı karşıya bıraktığını

²¹ Kuçuradi, a.g.e., s. 10.

²² Kuçuradi, a.g.e., s. 10-11.

²³ Kuçuradi, a.g.e., s. 12-13.

²⁴ Kuçuradi, a.g.e., s. 13.

belirten Kuçuradi, aynı grup içindeki değerlerin daha yüksekliğini belirlemenin kişiye bağlı olduğunda, iyinin görelî olmaktan kurtulamadığını, değerlerin objektif derecelenmesini bilmenin bile kişileri günlük yaşamda doğru tercihler yapmaya götürmediğini düşünmektedir.²⁵

Kuçuradi'ye göre, iyiyi baş ahlaksal değer olarak gören filozofların hiçbirisi iyinin ne olduğunu değil, hemen hepsi ancak neyin iyi olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla içi farklı şekillerde doldurulan iyi, sadece bir olumluluğu dile getiren bir sözcük olmaktan öte gitmemektedir. Çünkü iyi, kişi değerleri ve kişiler arası ilişkilerin değerleri gibi yaşanan, gerçekleştirilen bir şey değildir. İyi, yaşanan ve gerçekleştirilen değerleri, bunları gerçekleştiren etkinlikleri ve aynı zamanda gerçekleştirenlerini nitelendiren bir sıfat olarak, onlara biçilen bir değerdir ve ancak bir değer yargısının yüklemi olarak anlam kazanmaktadır. Ancak iyiyle kurulan yargılarda özne ile yüklem yerini değiştirmek, yani "bu iyidir" demek yerine "iyi budur" demek, iyinin ne olduğunu ortaya koymak demek değildir.²⁶ Dolayısıyla Kuçuradi'ye göre değer ile değerler arasında fark yapmayan ve iyiyi ana ahlaksal değer olarak gören Scheler ve Hartmann gibi düşünürler, iyinin ne olduğunu, diğer değerlerin yüksekliğiyle bağlantısına dayanarak açıklamaya çalışırken, aslında hangi aktların ve yönelimlerin iyi olabileceğini soyut olarak ortaya koymaktan öteye gidememişlerdir. Buna karşılık, "iyi nedir?" sorusunu bir kenara bırakarak "iyi"den "değerli olma"yı anlayan Kant, kişiye kendi eylemlerini değerlendirmesinde bugüne dek aşılmamış bir ölçü vermektedir. İşte Kuçuradi'ye göre, olsa olsa insan olmanın değerini korumayı istemeye "iyi" denebilir.²⁷

Gelinen bu noktada, "değerler (veya değer) relatif midir, yoksa mutlak mıdır?" sorusuna da bir yanıt verecek olursak, Kuçuradi'nin de dile getirdiği gibi değerlerin varlık karakteri/tarzı ve bilinme imkanıyla ilgili sorulan bu türden antinomik bir sorunun, aslında hatalı sorulmuş bir soru olmakla birlikte felsefenin de sormaması gereken bir soru olduğu söylenebilir. Çünkü bu türden antinomilerde tez kadar antitez de aynı şekilde mantıklı bir biçimde savunulabilir. Kaldı ki Kant, bunu bize iki yüz yıl önce açıkça göstermiştir. Ayrıca Kuçuradi'nin ifadesiyle "iyi denen şeylerin değişebilir olmasından, değerlerin relatifliğini ve değerlerin sübjektifliğini sonuç olarak çıkarmak yanlış olduğu kadar, iyiyi yüksek bir değer olarak kabul ettikten sonra yüksek değerlerin 'mutlaklığını' savunmak da yanlış olur."²⁸

²⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s. 86-94 ve Max Scheler ve F. Nietzsche'de Trajik, Yankı Yayınları, İstanbul, 1966, s. 7-29 ve s. 49'da 1 no'lu dipnot.

²⁶Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s. 92.

²⁷Kuçuradi, a.g.e., s. 94.

²⁸Kuçuradi, a.g.e., s. 13-14.

Dolayısıyla Kuçuradi düşüncesinde, değerler sorununun iyi-kötü meselesine indirgenemeyeceğini, etiğin temeline iyi ve kötü kavramlarının yerleştirilemeyeceğini, iyi ile kötünün gerçek anlamda birer değer olmadığını, aslında insanlardan ve onların eylemlerinden, niyetlerinden, yönelimlerinden bağımsız kendi başına iyi ya da kötü diye bir şeyin var olmadığını, iyi ve kötünün, değerlendiren kişiye veya gruba bağlı olarak bu tür şeylerden bazılarını olumlamak/olumsuzlamak için kullanılan, bu nedenle görelî olan bir nitelme sıfatı olduğunu söylemek mümkündür.²⁹ Bu açıdan bakıldığında, antropolojik temellere dayanarak, değer yargılarını, değeri ve değerleri birbirinden dikkatle ayıran Kuçuradi, değerlendirme fenomenini ve değerleri, görelilik-mutlakçılık seçenekleri dışında ele almanın gerekliliğine işaret etmekte ve böylece iyi-kötü sıfatlarını ne evrenselleştirilerek muhakemeye sokmakta ne de iyinin ve kötünün göreliliğine evrenselden pay vererek evrenselleştirilerek muhakemeye sokmakta zemin hazırlamaktadır.

Buraya kadar anlatılanlarla bağlantılı olarak, değer, değerler ve değerlendirme konusunu, günümüz eğitim anlayışının en önemli aksaklıklarından biri olarak gören Kuçuradi, kişilere, eğiten(ler)in benimsediği farklı davranış normlarını (değerlilik ölçütlerini) aşmamayı ve onların her tek durumda bunlara göre değerlendirmesini, eylemde bulunmasını sağlamayı, dolayısıyla kişileri istenen belirli bir biçime sokmayı amaçlayan türden bir eğitimin, olan bitenlerdeki problemleri ve bu arada etik problemleri görebilmeyi, insanlar arası ilişkilerde tavır takınırken, karar alırken, eylemde bulunurken değer bilgisini hesaba katabilmeyi, doğru değerlendirmenin bilgisel ya da nesnel koşullarının nasıl yerine getirilebileceğini öğrenmeyi engellediğini, bu durumun da ezberciliği tetiklediğini düşünmektedir. Daha açık bir ifadeyle, bir yandan eğitimde önemli sorunlardan birinin ezbercilik olduğu söylenmekte, ancak diğer yandan öğrenciler hazır kalıplara sokularak, hazır yollarla, yapıp etme tarzlarıyla eğitilmektedir. Fakat bu durumda, öğrenciler, olanlarda ve olan bitenlerdeki bağlantıları, söylenen bir cümlenin emplikasyonlarını görememekte³⁰ ve kaçınılmaz olarak ezberciliğe yönelmektedir. Bu açıdan, eğitimdeki ezberciliğinden de ezbere yakınlığına dikkat çeken Kuçuradi,³¹ öğrencilerin çoğunun bir savdan zorunlu olarak çıkan sonuçları göremediklerini, kavramlar üzerinde nasıl düşünüleceği konusunda eğitilemediklerini, dolayısıyla olan bitenlerdeki problemleri –

²⁹Ayrıntılı bilgi için bkz. Kuçuradi, a.g.e., *İnsan ve Değerleri*, s. 75-94.

³⁰İoanna Kuçuradi, *Sözcü*, (Edda Sönmez), 25.03.2016. Erişim Tarihi: 18.01.2021.
https://www.sozcu.com.tr/2016/egitim/prof-ionna-kucuradi-aci-cekmemizin-nedeni-bilgisizlik-1152224/?utm_source=dahafazla_haber&utm_medium=free&utm_campaign=dahafazlahaber

³¹ Kuçuradi, *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*, s. 256.

mevcut aykırılıkları– farklı derecelerde de olsa kendi adına görebilecek ve doğru değerlendirebilecek bir göz kazanamadıklarını belirtmektedir.³²

Kişilerin çeşitli alanlarda doğru değerlendirmenin nasıl yapılabileceği konusunda eğitilemediğine dikkat çeken Kuçuradi'ye göre,³³ günümüzde eğitim, insanların ezbere, kültürel, ahlaksal değer yargılarıyla değerlendirmelerde bulduklarının farkına varmalarını sağlamamakta,³⁴ objeye/nesneye bakmayı öğrenmelerine yardımcı olamamakta, bütün bunların sonucunda ise “modüler kafalar” oluşmaktadır.³⁵ Dolayısıyla bir arada insanca yaşamak her geçen gün zorlaşmaktadır. Günümüzde eğitimin, bir insanlaşma sorunu olarak değil, daha çok mesleki ve teknik bir sorun olarak görüldüğünü, eğitimde, kişilerin öncelikle bilgisel/düşünsel yeteneklerinin geliştirilmesinin amaçlandığını, ancak etik yeteneklerinin geliştirilme gerekliliğinin gözden kaçırıldığını belirten Kuçuradi'nin,³⁶ etik yeteneklerden kastettiği, kişilerin, insanlar arası ilişkilerde tavır takınırken, karar alırken, eylemde bulunurken vb. değer bilgisini hesaba katabilmeleri veya katmamaları ve bunun sonucu olarak erdemler dediğimiz bazı özellikleri taşımaları veya taşınamalarıdır.³⁷ “Kişiden kişiye farklılık gösteren bu yetenekler, aynı durumda kişileri farklı tutumlara, farklı kararlara, farklı eylemlere götüren kişisel olanaklardır.”³⁸ Kuçuradi'ye göre bu olanakları, düşünsel ve etik yetenekleri geliştirilebilmek, yaratıcı insanlar yetiştirebilmek için temel eğitim “insanlaşma eğitimi” olmalı, meslek eğitimi ve üniversite eğitimi ise insanlaşma eğitiminden sonra yapılmalıdır.³⁹ Dolayısıyla ileride ele alınacağı üzere insan ya da kişi eğitimden, istenilen davranışları kazandırmayı değil, kişilerin insanlaşmasına yardımcı olmayı anlamının daha uygun olacağını düşünen Kuçuradi,⁴⁰ etik ile eğitim ilişkisini, etik açısından eğitimin önemini şu sözleriyle dile getirmektedir:

Etik'den, insanların insanlarla ilişkilerinde eylemde bulunurken, tavır takınırken *ne* yaptığına ilişkin araştırmalardan, soruşturmalardan oluşan felsefe dalını anlayarak, şöyle diyeyim: Bu tür sorunlar üzerinde eğitimin ilk basamaklarından başlayarak öğrencileri düşündürmek ve olan bitenlerdeki değer sorunlarını görebilmeye alıştırmak çok önemlidir.

³² Kuçuradi, a.g.e., s. 256-257.

³³ Kuçuradi, a.g.e., s. 257.

³⁴ Kuçuradi, *Hürriyet*, 06.01.2015.

³⁵ Kuçuradi, *Sözcü*, 25.03.2016.

³⁶ İoanna Kuçuradi, “Felsefe ve Eğitim Üzerine Söyleşi”, *Türk Eğitim Derneği Düşünce Kuruluşu*, 19 Haziran 2018. Erişim Tarihi: 18.01.2021

[Prof. Dr. İoanna Kuçuradi ile Felsefe ve Eğitim Üzerine | tedmem](#)

³⁷ Kuçuradi, “Eğitimi Yeniden Düşünmek”, s. 6.

³⁸ Kuçuradi, a.g.e., s. 6.

³⁹ Kuçuradi, *Sözcü*, 25.03.2016.

⁴⁰ Kuçuradi, *Uludağ Konuşmaları*, s. 40-41.

(...) belirli bir durumda değer sorunlarının nerede söz konusu olduğunu görebilmek –o “yeri” görebilmek–, eğitimle, alıştırmalarla, çeşitli derecelerde öğrenilebilecek bir şeydir.⁴¹

Kuçuradi’ye göre, bir etik ilişkide⁴² bir davranış, saçaklı bir düğümden çıkan bir ipucu gibidir. Öyle ki diğer iplerden hangisinin bu ucun devamı olduğunu anlamak için düğüme sabırsızlanmadan bakan, ayrıntılardaki farkları görebilen keskin gözler ve aynı zamanda en sıkı düğümü hafifçe gevşetmeye alışkın becerikli parmaklar gereklidir. Bu bağlamda kişi-kişi ilişkisinde, bir eylemi doğru değerlendirmenin, değerlendiren bakımından koşulları, kişinin keskin bilme yeteneklerine sahip olması ve değerlendirme konusunda eğitim görmüş olmasıdır. Çünkü böyle bir değerlendirme, değerlendirenin çeşitli yalın ya da karmaşık yaşantı olanaklarını bilmesini, değer sorunlarıyla hesaplaşmış olmasını ve ancak bu donanımla karşı karşıya olduğu eyleme bakmasını gerektirmektedir. Bir kişinin bu anlamda bilme yeteneklerinin geliştirilmesi ise değerlendirme ve değerler konusunda eğitim görmesiyle doğrudan ilgilidir.⁴³

Dolayısıyla Kuçuradi’nin düşünceleri doğrultusunda buraya kadar anlatılanlar, eğitimin, kişilerin insansal olanaklarını –kimde ne varsa ve ne kadar varsa– gerçekleştirmeye ve geliştirmeye yardımcı olabilmesi, böyle olanakların değerinin farkını ve belirli bir durumda değer koruyacak olanağın nasıl bulunabileceğini, yani bir eylemi, bir durumu, bir olayı, ilkeyi veya bir kuralı doğru değerlendirmenin nasıl yapılabileceğini, yapılması gerekenin ne olduğunu gösterebilmesi için kişilerin, -izm’lerin, ideolojilerin, kültürel veya ahlaki normların, ulusal ya da bireysel çıkarların ötesinde, etik değerlerin bilgisine dayanarak düşünebilmelerine yardımcı olmayı amaçlayan bir eğitim anlayışına ihtiyacımız olduğunu, bu nedenle insana ve insansal bir etkinlik olan eğitime, herhangi bir amacın aracı olarak değil, ontolojik temelli felsefi antropolojinin ışığında bakmamız gerektiğini açıkça göstermektedir. Çünkü olana yönelen, olana ilişkileri, bağlantıları içinde görmeye çalışan ontolojik temelli bakış, bir şeyin varlıkça yapısına veya neliğine ilişkin görüşler ya da bilgilerden oluşmaktadır. Bu bilgi realiteye bakmada bir hareket noktası işlevi gördüğü gibi aynı zamanda, felsefi bir bilgi olan bu tür bir yaklaşım, diğer

⁴¹ Arslan Kaynaradağ, “İoanna Kuçuradi Felsefe, Sanat, Eğitim, Etik ve İnsan Hakları Konusunda Söyleşi”, *Felsefecilerle Söyleşiler*, Elif Yayınları, İstanbul, 1986, s. 243.

⁴² Kuçuradi’ye göre, insanlar arası ilişkiler “etik ilişkiler” ve “grupsal (toplumsal) ilişkiler” olmak üzere iki gruba ayrılabilir. Etik ilişki, belirli bir bütünlüğü olan bir kişinin başka insanlara yönelen ve eylemleriyle yaşayarak var kıldığı ilişki türüdür, yani kişi-kişi ilişkisidir. Bunun dışında, diğer bütün insanlar arası ilişkiler, kişinin bir grup üyesi olarak içinde bulunduğu veya kurduğu ilişkilerdir. İlişki içinde olan kişiyi merkeze alarak bakıldığında her ne kadar bu iki tür ilişki yapıca farklı olsa da birbirinden bağımsız değildir, her toplumsal ilişki önünde sonunda gelir, etik bir ilişkiye dayanır.

Ayrıntılı bilgi için bkz. İoanna Kuçuradi, *Etik*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2015, s. 5.

⁴³ İoanna Kuçuradi, *Etik*, s. 23.

yaklaşımlardan farklı olarak hem yeni bir sorunu fark etmemize hem de var olan sorunları anlamamıza ve realiteye uygun bir açıklama getirmemize olanak sağlamaktadır.⁴⁴

Bu bağlamda, insana ve insansal bir etkinlik olan eğitime, ontolojik bir yaklaşımla bakan Kuçuradi'nin, eğitimin neliğine, insanların ne için eğitilmesi gerektiğine ilişkin felsefi bilgiyi, nasıl ve ne şekilde temellendirdiğini açıklığa kavuşturabilmek ve böylece insana en uygun eğitimin, "insanlaşma eğitimi"nin ne olduğunu ortaya koyabilmek için öncelikle "insan nedir?" sorusuna verdiği yanıtı ele almak gerekmektedir. Çünkü insanı ve onun yaşamını ilgilendiren her türlü sorgulamanın temelinde üstü örtük ya da açık belirli bir insan ve değer görüşü yatmaktadır.

Kuçuradi'nin İnsan ve Değer Görüşü

Kuçuradi'ye göre felsefede tür olarak insan üzerine ortaya konan bilgi, en genel dile getirilişiyle "insan nedir?" sorusunu yanıtlamayı, yani insanın diğer var olanlar arasındaki yerini belirlemeyi amaçlamaktadır. İnsanın yapıp etmelerine, ortaya koyduklarına bakılarak elde edilen bu bilgi, insanın (doğal) yapısının, tür olarak tekliğini oluşturan özelliklerin bilgisidir. Bu özelliklerin bilgisi ise bizim insan kavramımızı oluşturmakta,⁴⁵ böylece tür olarak insanın diğer varlık türleri arasındaki yerini görmemizi ve insanı insan yapan şeyin ne olduğunu anlamamızı sağlamaktadır. Dolayısıyla Kuçuradi, insanın neliğini, tür olarak insan ile yaşayan tek tek insanlar arasındaki bağı koparmadan, insan realitesini bütünüyle kapsayacak şekilde açıklamaya çalışmaktadır. Kuçuradi'nin, insanın neliğine ilişkin yürüttüğü felsefi soruşturmasını, konunun izin verdiği ölçüde ele alabilmek ve insanın varlıktaki özel yerini, insanı insan yapan şeyin ne olduğunu ortaya koyabilmek için düşüncelerinde önemli etkiler bırakmış olan Takiyettin Mengüşoğlu'nun insan görüşüne kısaca değinmek yararlı olacaktır.

İnsanın tarih boyunca yapıp ettiklerine, başarılarına bakarak, insanın neliğini, insanın olduğu her yerde, her zaman ortaya çıkan bu fenomenler doğrultusunda anlamaya ve açıklamaya çalışan Mengüşoğlu, her bir insanda gördüğü özellikleri ve her insanın çeşitli derecelerde gerçekleştirebileceğini düşündüğü etkinlikleri, Nietzsche'den hareketle, "insanın varlık koşulları" olarak adlandırmaktadır. Mengüşoğlu'nun, felsefi antropolojisine ilişkin genel bir çerçeve sunan bu fenomenler bağlamında insan; bilen, yapıp-eden, değerlerin sesini duyan, tavır takıyan, önceden gören, önceden belirleyen, isteyen, özgür hareketleri olan, ideleştiren, kendisini bir şeye veren, seven, çalışan, konuşan, inanan, devlet kuran, sanat ve tekniğin yaratıcısı olan, biyo-psişik bir yapıya

⁴⁴ İoanna Kuçuradi, *Çağın Olayları Arasında*, Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2010, s. 167-168.

⁴⁵ İoanna Kuçuradi, *Etik*, s. 178.

sahip, eğiten ve eğitilebilen, tarihsel bir varlıktır. İnsan varlığının taşıyıcısı olan bu fenomenler, ya doğrudan doğruya insanın başarılarıdır ya da temelini insanın varlık yapısında bulan yeteneklerdir, dolayısıyla tür olarak insana özgü olan bu varlık koşulları, insanın yapısal özellikleridir.⁴⁶ Başka bir deyişle, insanın bütünlüğüne hitap eden, bütünlüğünü ifade eden bu fenomenler, onun “insan olarak” anlaşılmasını sağlayan fenomenlerdir.⁴⁷ Mengüşoğlu’na göre bu fenomen ve başarılar birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. İnsanın bütün yetenekleri birbirini tamamlamakta, bir bütün oluşturmaktadır.⁴⁸ İnsan tüm bu yeteneklerini ve olanaklarını geliştirebilir ya da ilkel bir basamakta sürdürür, ama ortadan kaldıramaz. Çünkü onların ortadan kalkması, bir anlamda insanın kendisinin de yok olması demektir. Dolayısıyla bu fenomen ve başarılar olmadan insan, şimdi ve tarihte karşılaştığımız şekliyle yaşayamaz.⁴⁹

Ancak Mengüşoğlu’ndan farklı olarak Kuçuradi, tür olarak insanın özellikleri ile olanakları arasında bir ayrım yapmaktadır.⁵⁰ Çünkü insana özgü etkinlikleri, türün her bir üyesine ait özellikler olarak aldığımızda, her bir insan tekini, söz gelimi değerlerin sesini duyan, sanat ve tekniğin yaratıcısı olan bir kişi olarak kabul etmemiz gerekir. Fakat bu durum realiteyle uyuşmamaktadır. Bu özellikler her bir insan tekinde değil, ancak bazı ender kişilerde ortaya çıkan özelliklerdir. Nitekim Kuçuradi’ye göre kişi ile insan başarılarının etkileşiminde, diğer kişilere göre yapı olanakları fazla olanların, yaratıcı kişilerin özel bir durumu vardır. Bu kişiler içinde yaşadıkları anı en isabetli kavrayan ve tarihsel oluşun yönünü bir noktaya kadar etkileyebilen kişilerdir.⁵¹ Benzer şekilde, etik değerler de herkesin değil sadece belirli kişilerin özellikleri ve yaşantıları olarak gerçeklik kazanır. İnsanın etik olanakları ancak bazı kişilerin eylemleriyle kişi özellikleri ve yaşanan yaşantılar olarak gerçekleşir.⁵² Dolayısıyla tür olarak insanın özellikleri ile olanakları arasında bir ayrıma giden Kuçuradi, Mengüşoğlu’nun, “insanın varlık koşulları” dediği fenomenleri, birer özellik olarak değil, kişilerce gerçekleştirilebilen ve gerçekleştirildiğinde de insan için yeni olanakların kapısını açan, her bir insan tekinin türsel olanakları olarak almaktadır.⁵³ Nitekim daha sonra üzerinde durulacağı gibi eğitimi, insan türüne ait olan bu özellikleri, tek tek kişilerde çeşitli derecelerde geliştirebilmenin bir ön

⁴⁶ Takiyettin Mengüşoğlu, *İnsan Felsefesi*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2015, s. 75-76.

⁴⁷ Takiyettin Mengüşoğlu, *Kant ve Scheler’de İnsan Problemi*, Ankara, 2020, s. 95.

⁴⁸ Mengüşoğlu, *İnsan Felsefesi*, s. 336.

⁴⁹ Mengüşoğlu, a.g.e., s. 75-76.

⁵⁰ İoanna Kuçuradi, “20. Yüzyıl Felsefi Antropolojisinde Takiyettin Mengüşoğlu’nun Yeri”, *Yüzyıllımızda İnsan Felsefesi*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2017, s. 117.

⁵¹ Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s. 97.

⁵² Kuçuradi, *Etik*, s. 62.

⁵³ Kuçuradi, “20. Yüzyıl Felsefi Antropolojisinde Takiyettin Mengüşoğlu’nun Yeri”, *Yüzyıllımızda İnsan Felsefesi*, s. 117.

koşulu olarak gören ve insanın özellikleri ile olanaklarını birbirinden ayırmanın, tür olarak insanın çeşitli olanaklarının farklılık gösteren değerinin bilgisini edinebilmeyi sağladığını belirten Kuçuradi'ye göre,⁵⁴ insanın yapısının özelliğini meydana getiren temel öğelerden biri, insan etkinlikleridir, yani bilme, değerlendirme, eylemde bulunma, çalışma, yaratma ve diğer etkinliklerdir. Kişilerce farklı tarzlarda gerçekleştirilen bu etkinlikler, bize tür olarak insanın olanaklarını tanıtır. İnsana özgü bu olanaklar ise tür olarak insana diğer varlıklar arasındaki özel yerini sağlar, yani onun değerini oluşturur.⁵⁵ İnsanın değeri ile kastedilen tür olarak insanın, diğer varlıklarla (insan olmayan her şeyle) ilgisi bakımından özel durumu, insanın varlıktaki özel yeridir. Nitekim dünyaya gelen her kişinin yaşama, beslenme, eğitilme hakkı, dokunulmazlığı, kısaca çeşitli uluslararası bildirimlerde ve anayasalarda bir çoğu “insan hakları” adı altında toplanan haklar, temellerini insanın değerinde bulurlar.⁵⁶

İnsanın değeri ile değerleri arasında da bir ayırım yapan Kuçuradi'ye göre, insanın özelliğini meydana getiren etkinlikler, amaçlarının bilincinde işlevleri yerine gelecek şekilde gerçekleştirildiğinde, söz gelimi ampulü yapan bilim, bilginin ya da adaletin ne olduğunu göstermeye çalışan felsefe, *Calais Burjuvalarını* yapan sanat, *ombudsman*'ı getiren hukuk, insan haklarını korumaya yönelik ilkeleri etkili kılmaya çalışan bir siyaset olarak karşımıza çıktığında, insanın değerlerini oluştururlar. Bu açıdan bakıldığında, bir etkinliği, etkinlik olmayan benzer oluşumlardan ayıran onun amaçlılığıdır. Başka bir deyişle, insanın özelliğini meydana getiren etkinlikler, insanın değerini koruyacak şekilde hayata geçirildiğinde, tür olarak insanın değerlerini oluştururlar. İşte insana diğer var olanlar arasındaki özel yerini, değerini sağlayan ve insanı değerli kılan da onun böyle etkinlikleri ya da değerleridir, yani amaçlarına uygun, insanın değerine değer katacak şekilde gerçekleştirilen insan etkinlikleridir.⁵⁷ Dolayısıyla insanın değerlerinden kastedilen, bilgi, bilimler, sanatlar, felsefe, teknik, kültürler gibi tür olarak insanın bütün başarılarıdır. Bunlar, insanın varlık imkânlarının gerçekleşmesidir; varlık şartlarının ürünü olan fenomenlerdir. Ürünlerini kişilerin birbirine bağlı olarak ortaya koydukları bu başarılar, kişi-üstü değerler olarak insan dünyasının belli başlı öğelerindendir.⁵⁸

İnsanlardan başka hiçbir varlık türünün hayata geçiremediği, onu diğer varlıklardan ayırt eden, insanı insan yapan değerler, “etik değerler”, “toplumsal değerler” ve kişi-üstü “üst değerler”dir. Etik değerler, “etik kişi değerleri” ve “etik ilişki

⁵⁴ Kuçuradi, “20. Yüzyıl Felsefi Antropolojisinde Takiyettin Mengüşoğlu'nun Yeri”, s. 117.

⁵⁵ Kuçuradi, *Etik*, s. 178.

⁵⁶ İoanna Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s. 40.

⁵⁷ Kuçuradi, *Etik*, s. 178.

⁵⁸ Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s. 40.

değerleri”dir. Etik kişi değerlerine, dürüst, saygılı, güvenilir olma gibi kişi özellikleri, etik ilişki değerlerine ise saygı, sevgi, güven, minnet gibi değerlilik yaşantıları örnek verilebilir.⁵⁹ Etik kişi değerleri ve değerlilik yaşantıları, ancak uygun koşullar yaratıldığında bazı kişilerin hayata geçirebileceği kişisel olanaklarıdır. İşte bu etik olanakların gerçekleştirilebilmesinin koşullarının bilgisi, toplumsal değerleri oluşturmaktadır. Kuçuradi’ye göre bazı ideler, söz gelimi adalet, toplumsal ilişkilerin genellikle kurulmasına ilişkin ilkeler, örneğin temel haklarda eşitlik, ayrıca belirli tarihsel-toplumsal koşullarda bu ilişkilerin insanın bu olanaklarını gerçekleştirebilecek şekilde düzenlenmesine ilişkin tarihsel ilkeler, söz gelimi laiklik, toplumsal değerler arasında yer almaktadır. Kuçuradi’nin özellikle Nietzsche’nin değer görüşüne⁶⁰ benzer şekilde ortaya koyduğu kişi-üstü “üst değerler” ise etik kişilik özelliklerine sahip, yaratıcı, özgür kişilerin, tür olarak insana açık bazı olanakları, gerekli toplumsal değerlerin yaratıldığı ortamlarda, amacının bilincinde, işlevi yerine gelecek şekilde hayata geçirmeleriyle ortaya çıkan, bilim, felsefe, sanat, siyaset, hukuk gibi tüm insanlığın ortak eseri, insanın (tür olarak) tarihselliğinin ürünü olan insansal değerler ve olanaklardır.⁶¹

İnsanın ortaya koyduğu her başarının bir tarihi olduğunu, çünkü insanın kendisinin tarihsel bir varlık olduğunu düşünen Mengüşoğlu⁶² gibi Kuçuradi’ye göre de insanın yarattığı kişi üstü değerler, başarılar ve eserler, tarihsel bir boyuta sahiptir. Tüm insanlığa mâl olan insan başarıları ve bunların ürünleri, kendine özgü bir varlık alanı olarak vardır.⁶³ Kuçuradi’ye göre “insan başarılarının ürünleri ve kesintisiz bir şekilde akan olaylar, bir bütün olarak tarihsel varlık alanını meydana getirir. Tarihsel varlık alanı kendi başına bir realitedir ve oluş içinde olan bir alandır.”⁶⁴ Tarihsel varlık alanı, içeriği tek tek kişilerin tarihsel olarak ortaya koyduklarıyla yeni şekiller alan ve gittikçe çeşitlenip zenginleşen, belirli bir topluma ya da çağa özgü olmayan, tüm insanların ortak ürünü olan

⁵⁹Kuçuradi, *Etik*, s. 183.

⁶⁰Nietzsche’de, “bilim, sanat, felsefe ve din” üst değerlerdir ve aynı zamanda yüksek kültürün öğelerini oluşturmaktadır. Ancak insanı insan yapan ve diğer varlıklardan farklı kılan üst değerlerin birer değer olmasının ve yüksek kültürün yaratılabilmesinin olanağının koşulu, bilimin, sanatın, felsefenin ve dinin her birinin bir arada yaşayabilmesidir, yani hem kişiler için hem de toplumlar için yüksek kültürün ölçütü budur. Nitekim Nietzsche’ye göre, eğer bir kişi “başka uğraklarda olduğu kadar bilgide de arı ve kesin olma gücüne ve kıvraklığına sahipse ve de şiir sanatına, dine ve metafiziğe [felsefeye] adeta yüz adım avans verecek ve onların şiddetini ve güzelliğini duyumsayacak yetenekteyse” bunu “büyük [yüksek] kültürün en belirleyici işareti olarak görmek” gerekmektedir. İşte o zaman Nietzsche’nin deyişiyle yüksek kültür, “bir dansa benzeyecektir”, ama “bir ileri geri sallanma” değil, “çok enerji ve kıvraklık gerektiren”, cesur bir dans (Nietzsche, 2015, s. 200). Ayrıntılı bilgi için bkz. Friedrich Nietzsche, *İnsanca, Pek İnsanca – 1*, (çev. Mustafa Tüzel), İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2015, s. 199-201.

⁶¹Özcan, “Kuçuradi Felsefesi”, s. 206.

⁶²Takiyettin Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2014, s. 194.

⁶³Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s. 95.

⁶⁴Kuçuradi, a.g.e., s. 96.

ve adeta insan için “ikinci doğa” işlevi gören bir alandır.⁶⁵ Nitekim “biriken insan başarılarının ürünleri, gitgide artan bilgi, hep en son çağda yaşayan kişilere, teorik olarak, insanın yaşantı olanaklarını genişletme, daha çok yeni adımlar atma olanağını sağlamaktadır.”⁶⁶ Dolayısıyla Kuçuradi felsefesinde, bütün insanlığın geliştirdiği insansal etkinliklere, bu etkinliklerin ürünlerine karşılık gelen felsefe, bilim(ler), sanat(lar), hukuk sistemleri ve bütün etik değerler, tarihsel varlık alanını oluşturmaktadır ve tür olarak insan, tüm insanların ortak mirasını, tarihsel varlık alanını yaratarak bu alanda ortaya koyduğu başarılarla, eserlerle ve değerlerle kendi doğasını gerçekleştirebilen, bu anlamda kendi kendini var eden tarihsel bir varlıktır.⁶⁷

Buraya kadar anlatılanlardan hareketle söyleyecek olursak, insana diğer canlılar arasındaki özel yerini, değerini sağlayan, onun özelliklerinin bütünüdür, yani insanı diğer canlılardan ayıran olanaklarıdır.⁶⁸ İnsan kendine özgü özellikleri ve olanakları sayesinde doğadan çok farklı olan dünyasını, yani tarihsel varlık alanı gibi bir alanı yaratmış olmasıyla diğer var olanlardan ayrılmaktadır. Dolayısıyla insan “değerler yaratmasıyla değerlenir, gerçek anlamda insan olur.”⁶⁹ Ancak bu noktada, insansal etkinliklerin her birinin birer olanak olduğunu ve her insanın, insansal olanaklarını, amacının bilincinde, işlevini yerine getirecek şekilde hayata geçiremediğini gözden kaçırmamak gerekmektedir. Daha açık bir ifadeyle, teorik olarak her bir insan teki, bilimle, sanatla uğraşabilir, hatta bu alanlarda ortaya bir eser de koyabilir, ama bu olanakların birer değer olması, insanın değerlerini oluşturabilmesi için insanın değerini harcamadan hayata geçirilmesi gerekmektedir. Tür olarak insana özgü olanakları ise sadece bazı kişiler insana yakışır bir biçimde hayata geçirebilmekte, böylece insanın değerine değer katarak, hayatı anlamlı, değerli yapmaktadır.

Diğer kişilere göre yapı olanakları fazla olan özgür, yaratıcı, etik kişi değerlerine, etik ilişki değerlerine sahip bu kişiler, bilim, sanat veya felsefe alanında bir başarı, bir eser ortaya koyduğunda ya da dürüstlük, cömertlik gibi erdemleri yapıp etmeleriyle hayata geçirdiğinde, bütün bunlar türe mâl edilerek, türün bir özelliği, değeri olarak görülmekte, insan, bilimle sanatla uğraşan, dürüst olabilen bir varlık olarak nitelendirilmekte ve aynı zamanda o kişinin değerinin bir ifadesine karşılık gelmektedir. Kuçuradi’ye göre bir kişinin değeri, diğer kişilere göre onun o tek olan yapı bütünlüğüne sahip olması, yani onun o kişi olma özelliği ve bütünlüğünün bu özelliğinden dolayı diğer kişilerden farklı imkânları,

⁶⁵ Özcan, *İnsan Felsefesi: İnsanın Neliği Üstüne Bir Soruşturma*, s. 389.

⁶⁶ Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s. 97.

⁶⁷ Özcan, “Kuçuradi Felsefesi”, s. 198.

⁶⁸ Kuçuradi, *Çağın Olayları Arasında*, s. 58.

⁶⁹ Özcan, “Kuçuradi Felsefesi”, s. 198.

farklı yaşantıları, farklı gerçekleştirmeleridir: “Bir kişinin kahraman, özgür, dürüst, adil, seven bir kişi olmasının ifadesidir kişinin değeri; bir Brand’ın, bir Prometheus’un, bir Antigone’nin, bir Schweitzer’in, bir Küçük Prens’in değeri.”⁷⁰ Dolayısıyla tür olarak insanın özelliklerini, değerini ve değerlerini kendilerine borçlu olduğumuz, tarihsel varlık alanının asıl yaratıcısı olan bu insanlar, kişisel olarak ortaya koydukları eserlerle, başarılarla ve değerlerle, bugün bizim modern anlamda “insan” kavramımızın içeriğini doldurmuş olan kişilerdir.⁷¹

Sonuç olarak, insan için “ikinci bir doğa” olan ve insanı insan yapan tarihsel varlık alanını oluşturan öğeler, yani bilimler, sanatlar, felsefe, teknoloji, devlet, hukuk sistemleri, sevgi, dostluk, adalet gibi etik değerler, hayatı yaşanmaya değer kılan insansal başarılardır. Nitekim bunların tümünü bir an hayatımızdan çıkardığımızı düşündüğümüzde, geriye insanın var oluşunu nasıl haklı kılacağını ya da anlamlandıracağını bilemediği, yaşamını çepeçevre saran müthiş bir boşluktan başka bir şeyin kalmayacağı ve hayat denilen şeyin yaşanmaya değmez olacağı çok açıktır. Bu açıdan bakıldığında, tarihsel varlık alanı, “insansal yaşam sfere”dir. Fakat bu yaşam sfere, insanlar tarafından amacının bilincinde, işlevi yerine gelecek şekilde değil de yarar çıkar aracı olarak hayata geçirildiğinde, insan başarıları kesintiye uğramakta, insansal yaşamın anlam ve değeri, yaşayan insanlar açısından yok olmakta, hatta birçok insan için hayat yaşanmaya değmez hale gelebilmektedir. İşte bu tür anlarda bir insanın dilinden dökülen “insanlık ölmüş” sözü tam da bu durumu anlatmaktadır.⁷² Oysa “insan, kendi başarılarının kesintisizliğini her zaman canlı tutmak zorundadır. Eğer bu kesintisizlik bozulur, kesintiye uğrarsa, o zaman insan kendi başarılarının ‘oluş’undan kopar.”⁷³ Böyle bir kopma sürekli olursa, “bu, uluslar için önceden kestirilemeyen tehlike dolu sonuçlar doğurur. Onlar bu yüzden tarihin akışı tarafından kenara atılabilirler; hatta o ulus tarih sahnesinden silinip süpürülebilir.”⁷⁴ Dolayısıyla insan, bir dönem sahip olduğu bütün insansal değerleri, yaşayan insanların yaptıklarıyla ya da yapmadıklarıyla, bir anda yitirme olasılığına açık bir varlıktır. Geçmişte kurulmuş büyük uygarlıkların yıkılmış olması böyle bir tespitin en açık kanıtıdır.⁷⁵

Gelinen bu noktada, Kuçuradi’nin dikkat çektiği gibi günümüzün bütün teknolojik imkânlarıyla donatılmış yeni bir Ortaçağın gelmesini istemiyorsak, yeni bir aydınlanma için çalışmamız gerekir. Bu aydınlanma ise eğitimi dünya düzeyinde yeniden düşünmeyi

⁷⁰ Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s. 41.

⁷¹ Özcan, *İnsan Felsefesi: İnsanın Neliği Üstüne Bir Soruşturma*, s. 398.

⁷² Muttalip Özcan, “Felsefe, İnsan ve Toplum”, *Atatürk Üniversitesi AÖF İnsan ve Toplum Felsefesi*, 2018 s. 18.

⁷³ Mengüşoğlu, *İnsan Felsefesi*, s. 116.

⁷⁴ Mengüşoğlu, a.g.e., s. 116.

⁷⁵ Özcan, “Felsefe, İnsan ve Toplum”, s. 18.

gerektirmektedir. Çünkü insansal yaşam sferine kimin ne katkıda bulunacağını, hangi insanın insansal olanakları amacının bilincinde, işlevini yerine getirecek biçimde hayata geçirebileceğini, değerler yaratabileceğini önceden bilemesek de eğitimin, kişilerin insansal olanaklarını ve etik olanaklarını çeşitli derecelerde de olsa geliştirebilmelerinin, insana yakışır bir şekilde eylemde bulunabilmelerinin olanağının koşullarından biri olduğu bilinmektedir.⁷⁶ Bu nedenle Kuçuradi'nin, felsefi antropolojinin ışığında temellendirdiği eğitim görüşüne kulak vermek yerinde olacaktır.

Kuçuradi Felsefesinde İnsanlaşma Sorunu Olarak Eğitim

Eğitime felsefeyle bakmak, her şeyden önce “eğitim nedir?” sorusunu yanıtlamaya çalışmaktır. Kuçuradi'ye göre bir insan fenomeni olan eğitim insanlar arası bir ilişkide olup biter ve eğitimden söz ettiğimiz her yerde bir eğiten ve bir de eğitilen vardır. Bu da bize, eğitimin neliğine en azından iki açıdan bakılabileceğini göstermektedir. Eğiten açısından bakıldığında eğitim, insansal bir etkinliktir ve bütün etkinlikler gibi eğitimin de kendine özgü bir amacı vardır. Ancak eğitimin iç amacı, eğitenle ilgili bir amaç ya da belirli bir eğiticinin sahip olabileceği özel bir amaç veya farklı eğiticilerin sahip olabileceği özel amaçlar değil, eğitilenle ilgili bir amaçtır.⁷⁷ Peki, ama insanları ne için eğitmek gerekmektedir ya da insanların eğitilmelerinin amacı nedir?

Kuçuradi'ye göre bu amaç, kişilere, insanı insan yapan ve diğer canlılardan ayıran insana özgü olanakları, etkinlikleri, iç amaçlarına uygun tarzda, yani insanın değerine değer katacak şekilde gerçekleştirebilecek duruma gelmelerine ve insanca yaşayabilmelerine yardımcı olmaktır.⁷⁸ Daha açık bir ifadeyle Kuçuradi, eğitimin amacını şu sözleriyle dile getirmektedir:

İnsanları eğitmenin ve insanların eğitilmelerinin amacı nedir? Eğitimin niçini nedir? (...) Aristoteles'in deyişiyle, kişilere “insanın işini” yapabilecek duruma gelmeleri için yardımcı olmak: insana özgü diğer bütün etkinlikleri amaçlarına uygun gerçekleştirebilecek –onları iç amaçlarından saptırmadan gerçekleştirebilecek– duruma gelmelerine yardımcı olmaktır; yani kişilere, doğru bilmenin, doğru düşünmenin, doğru değerlendirmenin, doğru eylemenin ne olduğunu görebilmelerine yardımcı olmaktır.⁷⁹

Buradan da anlaşılacağı üzere Kuçuradi, eğitimi en üst insansal etkinlik olarak görmekte ve eğitimin amacına ilişkin düşüncelerini Aristoteles felsefesinde insanın işi (*ergon anthropou*) kavramından hareketle açıklamakta/temellendirmektedir. Bunun nedenlerinden biri Kuçuradi'nin eğitim de dahil olmak üzere insanı ve insan yaşamını ilgilendiren her türlü sorgulamada ontolojik bir yaklaşım benimsemesi ve bizzat kendisinin

⁷⁶ Kuçuradi, “Eğitimi Yeniden Düşünmek”, s. 3-4.

⁷⁷ Kuçuradi, “Açılış Konuşması”, s. 7.

⁷⁸ Kuçuradi, a.g.e., s. 8.

⁷⁹ Kuçuradi, a.g.e., s. 8.

ifade ettiği gibi Batı felsefesi tarihinde ontolojik bakışın ilk bilinçli örneğini Aristoteles'te bulması ve çağımız felsefesini bu konuda pek de zengin görmemesidir.⁸⁰ Bunun yanı sıra Kuçuradi'nin, Aristoteles felsefesinde karşımıza çıkan karakter erdemlerini veya etik erdemleri, insanın doğasını gerçekleştirebilmesinin bir koşulu olarak alması ve aynı zamanda yine Aristoteles düşüncesinde olduğu gibi karakter erdemlerini, doğuştan gelmeyen, kişinin yapısal özellikleriyle bağlantılı olan ve sonradan eğitim ve alışkanlıkla kazanılan birer değer olarak kabul etmesidir. Başka bir deyişle, Aristoteles gibi Kuçuradi'nin de eğitimi, kişilerin, insanı diğer canlı varlıklardan ayırt etmemizi sağlayan tür olarak insana özgü işi yapabilmelerinin, yani hem akla hem de erdeme uygun eyleyebilmelerinin ve böylece insanlaşabilmelerinin, insanca yaşayabilmelerinin olanağının koşullarından biri olarak görmesidir.⁸¹ Dolayısıyla Kuçuradi felsefesinde, Aristoteles'in izine rastlamak şaşırtıcı olmadığı gibi antikite referansının bu kadar baskın olmasını çok geride kalmış bir yorumsama veya bir anakronizm olarak da yorumlamamak gerekir.

Bu kısa açıklamadan sonra Kuçuradi'nin eğitimle ilgisinde dikkat çektiği Aristoteles felsefesinde insanın işi kavramına kısaca değinmek, insan doğasıyla bağlantılı olarak eğitimin işlevini açık seçik anlayabilmek bakımından yararlı olacaktır. Aristoteles'e göre, var olan, meydana gelen her şey bir ilkeye, bir ereğe yönelir. Bir şeyin ereksel nedeni, onun ilkesidir ve oluş, erek içindir. Başka bir deyişle, doğa gereği oluşan ve var olan her şeyin bir ereksel nedeni (*telos*) vardır.⁸² Aristoteles'e göre doğa bir amaç, bir ereksel nedendir.⁸³ Aristoteles'in düşüncesinde ereksel neden anlamında doğa, etkinlik haline geçmiş, belirli bir şey olarak var olmuş olanın, kendine özgü amaca ulaşması, kendi işlevini yerine getirmesi, dolayısıyla formel *ousia* bakımından tamamlanması demektir. İnsan da dahil olmak üzere tüm canlıların tamamlanmış hali, her ne ise o olmuş, yani ereğine ulaşmış halidir.⁸⁴ Nitekim Aristoteles "herhangi bir şeyin yetkinleşme sürecinin tamamlanmış ürününe o şeyin doğası" der.⁸⁵ Ona göre "insan, ev, aile, her şey o olmayı (kendi doğasına erişmeyi) amaçlar. Bundan başka, amaç ve son (sonul neden) ancak en iyi olandır; kendi kendine yeterlik ise, hem amaç hem yetkinliktir."⁸⁶

⁸⁰ Kuçuradi, *Çağın Olayları Arasında*, s. 168-174.

⁸¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kuçuradi, *Etik*, s. 23, 177-193.

⁸² Aristoteles, *Fizik*, (çev. Saffet Babür), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2020, 199a 5.

⁸³ Aristoteles, a.g.e., 194a 25.

⁸⁴ Özcan, *İnsan Felsefesi: İnsanın Neliği Üstüne Bir Soruşturma*, s. 100.

⁸⁵ Aristoteles, *Politika*, (çev. Mete Tuncay), Remzi Kitabevi, İstanbul, 2014, s.11.

⁸⁶ Aristoteles, a.g.e., s. 11.

Dolayısıyla Aristoteles düşüncesinde doğa, verili, sabit, belirlenmiş değildir, olanak halinde sahip olunan doğayı, özü gerçekleştirme, bir tamamlanma süreci ve bu süreç sonucunda o şeyin kendine özgü işlevi tam olarak yerine getirmesi, her ne ise o olması, ereğine kavuşmasıdır.⁸⁷ Nitekim bir şeyin ne olduğunu daima onun işleviyle tanımlayan Aristoteles'e göre bir şey ancak işlevini icra edebildiğinde gerçekten kendi olabilmektedir; "örneğin göz görebildiği zaman. Bir nesne bunu yapamadığında sadece ismen o nesne olmaktadır, bir ölünün gözü ya da taştan bir göz gibi."⁸⁸ Bu nedenle insanın ereğine ulaşması, kendini gerçekleştirme, tamamlanması da ancak kendine özgü işi yerine getirmesiyle mümkündür. Aristoteles düşüncesinde, insanın dışında başka hiçbir canlı varlığın yapamadığı, yalnızca tür olarak insanın yapabildiği, dolayısıyla insanın ayırt edici özelliğine de karşılık gelen insanın işi, ruhun sadece akla değil, aynı zamanda erdeme uygun etkinliğidir.⁸⁹ Daha açık bir ifadeyle, Aristoteles felsefesinde olanak halinde bir güç olan akıl, doğada var olan sel, deprem vb. güçlerin aksine her zaman aynı sonucu doğurmayıp, erdeme uygun ya da tam tersi bir şekilde kullanılmasıyla karşıt sonuçların açığa çıkmasına yol açabilmektedir.⁹⁰

Bu nedenle Aristoteles düşüncesinde aklın ne amaçla ve nasıl kullanıldığına bakılmaksızın, insanın işinin sadece "ruhun akla uygun etkinliği" olduğunu söylemek ve aklı tek başına insanın ayırt edici özelliği olarak görmek yeterli olmadığı gibi hatalı bir belirlemedir. Çünkü önemli olan sadece bir işi yapmak değil, yapılan işi "iyi", yani erdemli bir şekilde yapmaktır ve Aristoteles'e göre, her şey kendine özgü erdeme uygun yapılırsa iyi bir şekilde gerçekleştirilmiş olacaktır.⁹¹ Dolayısıyla insanın işini erdeme uygun bir şekilde gerçekleştirebilmesi için tek başına akıl ya da akla uygun eylemde bulunmak yeterli değildir. Akla dayanan eylemlerin, aynı zamanda erdemli bir şekilde hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle insan dışında başka hiçbir canlı varlığın yapamadığı, sadece tür olarak insanın yapabildiği, onun kendine özgü işi, ereği, ruhun hem akla hem de erdeme uygun etkinliğidir ve insana özgü yaşam biçimi de erdemli bir şekilde sürdürülen eylem yaşamıdır diyebiliriz. Nitekim Aristoteles'e göre "onun aracılığıyla diğer canlılardan ayrıldığımız akıl sadece, rastlantısal ve değersiz olanı benimsemeyen bir yaşam biçiminde kendini tam olarak geliştirir."⁹²

⁸⁷ Muttalip Özcan, *Aristoteles Felsefesi: Temel Kavramlar ve Görüşler*, Bilgesu Yayınları, Ankara, 2011, s. 173.

⁸⁸ Aristoteles, "Protrepikos Felsefeye Çağrısı", (der. Kaan H. Ökten). *Aristoteles*, Say Yayınları, İstanbul, 2007, s. 183.

⁸⁹ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, (çev. Saffet Babür), Bilgesu Yayınları, Ankara, 2014, 1098a 5-15.

⁹⁰ Aristoteles, *Metafizik*, (çev. Y. Gurur Sev), Pinhan Yayınları, İstanbul, 2018, 1046b 5-15.

⁹¹ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, 1098a 10-15.

⁹² Aristoteles, "Protrepikos Felsefeye Çağrısı", s. 33.

Dolayısıyla bir insan ancak akla ve erdeme uygun eylediğinde doğasını gerçekleştirebilmekte, ereğine ulaşır, formunu (*eidōs*) tamamlamakta ve tam anlamıyla insan olmakta, yani insanlaşmaktadır.⁹³ Aksi takdirde insan, henüz meyvesini vermemiş bir portakal fidanı gibi tamamlanmış değildir, eksiktir.⁹⁴ Erdemli bir kişi olmanın insanlaşmakla ilgisini kuran ve sırf insana özgü yaşam biçiminin erdemli bir eylem yaşamı olduğunu düşünen Aristoteles'e göre, insanın varlığını anlamlı ve değerli kılan, adalet, dürüstlük, bilgelik gibi erdemleri, eylemleriyle hayata geçirebilme olanağına sahip olmasıdır. Ancak bir insanın ereğine ulaşır, doğasını gerçekleştirebilmesi, akla ve erdeme uygun eyleyebilmesi için bir takım koşulların bir araya gelmesi gerekmektedir. İşte eğitim o koşullardan biridir.⁹⁵ Çünkü tür olarak insan her ne kadar erdemleri edinebilme olanağına sahip bir varlık olsa da hiç kimse doğal olarak erdemli olamamaktadır. Erdemler ne hazır bir şekilde doğuştan gelir ne de kendiliğinden edinilir.⁹⁶

Erdemli bir kişi olabilmenin insan teklerine açık birer olanak olduğunu düşünen Aristoteles'e göre, insanların kendilerini gerçekleştirebilmeleri, erdeme dayanan bir eylem yaşamı sürdürebilmeleri için doğa/yapı, alışkanlık ya da eğitim ve akıl olmak üzere üç koşulun bir arada bulunması gerekmektedir.⁹⁷ Bir insanın erdemleri edinebilmesinin birincil koşulu, uygun bir doğaya/yapıya sahip olmasıdır. Fakat erdemli bir kişi olabilmek için sırf doğanın uygun olması yeterli değildir. Çünkü alışkanlıklar ve eğitim, kişinin doğasında olumlu ya da olumsuz yönde değişikliklere yol açabilmektedir. Bu nedenle, erdemleri edinmeye uygun bir yapıya sahip olan bir insanın doğası, çocukluktan itibaren erdem sahibi kişilerin rehberliğinde, akılla ve erdemlerin bilgisine ilişkin doğru bir eğitimle yoğrulmalı, böylelikle kişi erdemleri yapa yapa alışkanlık haline getirmeli, yani olanaklarını geliştirebilmesine, insanlaşabilmesine yardımcı olmayı amaçlayan türden bir eğitim almalıdır.⁹⁸

Buraya kadar anlatılanlardan hareketle, Aristoteles'in, eğitimi insan doğasıyla ilgisinde ele aldığı, insanın kendini gerçekleştirebilmesinin ön şartı olarak gördüğü ve binlerce yıl öncesinden eğitimin, insanların bilgisel yeteneklerinin yanı sıra etik yeteneklerini de geliştirmeyi amaçlaması gerektiğine işaret ettiği söylenebilir. Ancak Kuçuradi'nin belirttiği gibi günümüzde eğitim sistemleri, insansal bir etkinlik olarak eğitimin kendine özgü bu iç amacını göz önünde bulundurmadan oluşturulmaktadır.⁹⁹ Bu

⁹³ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, 1098a 15.

⁹⁴ Özcan, "Felsefe, İnsan ve Toplum", s. 7.

⁹⁵ Aristoteles, *Politika*, s. 270.

⁹⁶ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, 1103a, 15-25.

⁹⁷ Aristoteles, *Politika*, s. 270.

⁹⁸ Aristoteles, a.g.e., s. 268-272, 287.

⁹⁹ İoanna Kuçuradi, "Felsefe ve Eğitim Üzerine Söyleşi", 19 Haziran 2018.

nedenle eğitim, insanlaşmaya cevap verememektedir.¹⁰⁰ Oysa her insanın dünyaya geldiğinde herhangi bir hayvandan tek farkı, taşıdığı olanaklardır ve bu olanakların geliştirilmesi, yani her insanın “insan” olarak eğitilmesi her zaman ve her yerde söz konusudur. Çünkü yaptığı işi, mesleği, yaşadığı toplumun siyasal özellikleri ne olursa olsun, her şeyden önce her bir insan teki, başka insanlarla birlikte yaşamaktadır ve onun öncelikle kendini insan olarak gerçekleştirmesi, insanlaşması, diğer insanlarla birlikte insana özgü, insana yakışır bir şekilde yaşaması asıl amaç olmalıdır.¹⁰¹

Dolayısıyla Kuçuradi’ye göre kişi eğitimi, insanlara istenilen davranışları kazandırmak, terbiye etmek veya kişileri, eğitimin yapıldığı grubun, toplumun kültürüne sokmak, kültürleştirmek, yani o grupta, toplumda uzun ya da kısa bir süre için geçerli olan insanı görme tarzını, değerlilik anlayışını, dünya görüşünü benimsetmek değildir. Eğitim, kişilerin sahip oldukları olanakların işlenmesini, “kültive” edilebilmesini sağlayan insansal etkinliklerin tümü olan, bilim, sanat, felsefe yapmak ve bu yapılanlardan insanın değerini harcamadan yararlanmak olarak anlaşılmalıdır. Başka bir deyişle, Kuçuradi düşüncesinde “eğitim olarak, *Bildung*–formasyon olarak” karşımıza çıkan “*cultura animi* (ruhun işlenmesi, ruhun kültürü)” ya da tekil anlamda kültür, kişilerin insan olarak olanaklarını gerçekleştirmesi anlamına gelmektedir.¹⁰² Bu bağlamda, insanlara, kültürel, ulusal ya da başka bir grupsal kimlik değil, “insan kimliği bilinci” kazandırmayı amaçlayan kişi eğitimi,¹⁰³ genç insanları, diğer insanlara ve olan bitene önyargısız, şu veya bu grubun değer yargılarını kenara iterek, etik değerlerin bilgisiyle bakmaya, bağımsız düşünebilmeye, doğru değerlendirmeler yapabilmeye alıştırmak, olanakları hakkında bilinçlendirmek, böylece dengeli, kendileriyle ve diğer insanlarla barışık bir yaşam sürmelerine yardımcı olmak, yani onları insanca yaşamaya hazırlamaktır.¹⁰⁴

Etik değerlerin bilgisini edinmenin, eylemde bulunurken bu bilginin rehberliğinde düşünmenin, böylece belirli bir durumda değer sorunlarının nerede söz konusu olduğunu görebilmenin, eğitimle çeşitli derecelerde öğrenilebileceğini düşünen Kuçuradi’ye göre, eğitimin temel amaçlarından biri, kişilerin, insanlara ve insansal durumlara şu ya da bu ahlakın ya da ideolojilerin gözlükleriyle değil, olabildiğince değer bilgilerini hesaba katarak bakabilecek duruma gelmelerine yardımcı olmaktır. Çünkü daha önce üzerinde durulduğu gibi çeşitli türden ideolojilerin, ahlakların çatıştığı bir dünyada yaşayan ve yakın

¹⁰⁰ Ioanna Kuçuradi, *Felsefeciler Derneği ve EğitimSen Eğitim Politikaları ve Felsefe Grubu Dersleri Sempozyumu*, 24-25 Ocak 2015. Ankara. Erişim Tarihi: 19.01.2021.

<https://www.evrensel.net/haber/102881/egitim-insanlasmaya-cevap-vermiyor>

¹⁰¹ Kuçuradi, “Felsefe ve Kişi Eğitimi”, s. 55-56.

¹⁰² Kuçuradi, *Uludağ Konuşmaları*, s. 45-56.

¹⁰³ Kuçuradi, *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*, s. 260.

¹⁰⁴ Kuçuradi, “Felsefe ve Kişi Eğitimi”, s. 55-56.

çevrenin moralini, yani iyi-kötü reçetesini benimseyerek okul çağına gelen çocuklara, etik değerlerin bilgisi yerine aynı anda farklı moralleri öğretmeye çalışmak, onların çoğu kez ezbere değerlendirmeler yapmasına neden olmaktadır. Bu durum insanlar arası ilişkilerde değer harcayıcı olabildiği gibi özellikle gençlerin anlam ve değer sorunları yaşamalarına da yol açabilmektedir. Nitekim Kuçuradi'ye göre realiteye bakıldığında, kimi ayakta kalma, kimi de yayılma kavgası veren bu moraller karşısında bazı gençlerin içinde yetiştiği moralden farklı bir morale dörtlü elle sarıldığı, bazılarının oportünist olduğu, bazılarının ise her şeye “hayır” diyen, kendisini özgür sanan bir “bağımsızlık yobazı” olduğu görülmektedir.¹⁰⁵

Oysa Kuçuradi düşüncesinde, değer bilgisini hesaba katarak yaşayan, özgür, yaratıcı kişiler yetiştirebilmek, kişilerde “insan kimliği bilinci” uyandırmak, çeşitli düzeylerde farklı biçimde yapılması gereken teorik olarak açıklığa kavuşturulmuş değer sorunlarına ilişkin bir eğitimle mümkündür.¹⁰⁶ Öğrencide insan kimliği bilincinin uyandırılmasına yönelik bir eğitimin, ilkökul düzeyinde başlamasını yeterli bulan Kuçuradi'ye göre, örneklerini günlük yaşamdan, özellikle de edebiyattan ve mitolojiden seçen özel bir etik programı, bu amaç için uygun bir çerçeve görünmektedir.¹⁰⁷ Ancak “insan kimliğinin bilincine orta öğretimde özel bir önem verilmeli ve bu bilinç bilgiye dönüştürülmelidir.”¹⁰⁸ Bu nedenle Kuçuradi, eğitilenlere, öncelikle insan onurunun oluşturucularını, yani tarih boyunca insan başarılarını ve bu arada etik başarıları gösteren örnekler aracılığıyla insan onurunun bilgisini sunmayı, bununla birlikte temel insan haklarının bilgisini ve bu hakların kişinin yaşamı, toplumların gelişimi, insanlığın bugünü ve geleceği için önemini bilgisini sağlamayı ve ayrıca eylemler, olaylar, durumlar karşısında, öğrencileri, doğru değerlendirmenin nasıl yapılabileceği hakkında eğitmeyi amaçlayan bir dizi dersin müfredat programında yer almasının uygun olacağını düşünmektedir.¹⁰⁹

Kuçuradi'ye göre eğitimin bu iki düzeyi için yapılması gereken tek farklılaştırma, eğitimde kullanılacak örneklerin seçimiyle ilgilidir. Eğitimde öğrencilerin düzeylerine uygulamak koşuluyla kullanılan yöntemin dahi aynı yöntem, “Sokratik yöntem” olabileceğini belirten Kuçuradi, bunun için eğitimcilerin Sokratik yöntemi kullanmada özellikle eğitilmeleri, bir dizi felsefi etik derslerin, eğitimcilerin eğitiminin temelini

¹⁰⁵ Kaynaradağ, “İoanna Kuçuradi Felsefe, Sanat, Eğitim, Etik ve İnsan Hakları Konusunda Söyleşi”, *Felsefecilerle Söyleşiler*, s. 242-243.

¹⁰⁶ Kaynaradağ, a.g.e., s. 8.

¹⁰⁷ Kuçuradi, *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*, s. 262.

¹⁰⁸ Kuçuradi, a.g.e., s. 262.

¹⁰⁹ Kuçuradi, a.g.e., s. 262.

oluşturması gerektiğine dikkat çekmektedir.¹¹⁰ Çünkü özgür, yaratıcı kişilerin yetişmesini, eğitimin amacının ve diğer insansal etkinliklerin amaçlarının açık bilgisine sahip,¹¹¹ etik anlamda özgürlüğün ne olduğunu bilen başka özgür, yaratıcı kişilere borçlu olduğumuzu unutmamak gerekmektedir.¹¹² Bu açıdan asıl anlamda öğretmenlik, çeşitli alanlarda kendisi doğru değerlendirme yapabilecek duruma gelmiş ve bunun gereklerini yerine getirerek insana yakışır bir şekilde yaşayan, özgür, yaratıcı bir insanın, başka insanlara, insanca nasıl yaşayabileceğinin yolunu göstermesidir. Dolayısıyla, insanın yapısal özelliklerini, değerini ve değerlerini kişilerde korumak, insanın olanaklarını kişilerde geliştirmek, herkesten önce öğretmenin işidir. Bunu da ancak insanın yapısal olanaklarının her birinin değerini bilen, insanlaşmasını tamamlamış, gerçek anlamda bir öğretmen yapabilir.¹¹³

Gelinen bu noktada, Kuçuradi düşüncesinde eğitim, kişilerin, kendilerine, diğer insanlara ve olan bitene ödünç gözlerle değil, olabildiği ölçüde kendi gözleriyle ve insan olmanın değerinin bilgisiyile bakabilmelerini, insansal etkinlikleri amaçlarına uygun şekilde gerçekleştirebilecek duruma gelmelerini sağlamaktır; “paideia”dır.¹¹⁴ Bu anlamda eğitim ise insan olmanın ne demek olduğunu bilmeyi ve insanlaşabilmenin koşulları üzerinde düşünmüş olmayı gerektirmektedir. İşte ancak o zaman eğitim, kişilere, insanın ne gibi yapısal olanaklara sahip olduğunu, bu olanakların her birinin değerini, doğru değerlendirmenin nasıl yapılabileceğini, değerli eylemin ne olduğunu gösterebilir ve insanca bir yaşamın yolunu açabilir.¹¹⁵

Sonuç

Kuçuradi'nin “insan nedir?” sorusuyla bağlantılı olarak ele aldığı eğitim neliğine ilişkin düşüncelerinden hareketle söyleyecek olursak, bilim, sanat ve tekniğin yaratıcısı olma, değerlerin sesini duyma, eğitme ve eğitilebilme gibi fenomenler, tür olarak insanın yapısal özellikleridir ve her bir insan tekine açık olanaklardır. Temelini insanın varlık yapısında bulan bu olanaklar, tek tek kişiler tarafından, insanın değerini koruyacak şekilde hayata geçirildiğinde, tür olarak insanın diğer varlıklar arasındaki özel yerini, değerini ve değerlerini oluşturmaktadır. Ne var ki realiteye bakıldığında, her bir insanın, türsel olanakları hayata geçirirken bu amaç ve işlevi gözetmediği/gözetemediği, sadece bazı ender rastlanan özgür, yaratıcı kişilerin insanın değerini ve değerlerini koruyacak şekilde hayata geçirebildiği görülmektedir. Aristoteles'in işaret ettiği gibi bu kişiler, tür olarak

¹¹⁰ Kuçuradi, a.g.e., s. 263.

¹¹¹ Kaynaradağ, “İoanna Kuçuradi Felsefe, Sanat, Eğitim, Etik ve İnsan Hakları Konusunda Söyleşi”, s. 8.

¹¹² Kuçuradi, *Uludağ Konuşmaları*, s. 13.

¹¹³ Kuçuradi, a.g.e., s. 41.

¹¹⁴ Kuçuradi, “Açılış Konuşması”, s. 9.

¹¹⁵ Kuçuradi, *Uludağ Konuşmaları*, s. 41.

insanın işini yapabilecek duruma gelmiş, akla ve erdeme uygun eyleyebilen, insanlaşmasını tamamlamış kişilerdir. Nitekim ortaya koydukları başarılarla, yarattıkları eserler ve değerlerle, tür olarak insana yüklenen değer taşıyıcısı olan, yani insan varlığını ve yaşamı anlamlı ve değerli kılan da bu kişilerdir. Bugün bu kişilerin kim olduğunu ya da gelecekte kimin, hangi insanların, insanın değerine değer katacak başarılar, eserler yaratacağını önceden bilemesek de Kuçuradi'nin dikkat çektiği gibi insanların, insansal olanakları, insana özgü bütün etkinlikleri, insanın değerini harcamadan hayata geçirilebilmelerinin olanağının koşullarından birinin eğitim olduğu bilinmektedir.

Ancak eğitimin neliğine ve amacına Kuçuradi'nin gözünden bakıldığında, eğitim ne istedik davranışların kazandırılmasıdır ne terbiye etmektir ne de akültürasyondur. Eğitim ya da “kişi eğitimi (temel eğitim)”, insanların hem bilgisel/düşünsel hem de etik yeteneklerini geliştirmelerine, insana özgü bütün etkinlikleri, akla ve erdeme uygun bir şekilde hayata geçirebilmelerine yardımcı olmak, onları insanca bir yaşama hazırlamaktır. Eğitimin amacı, insanların, insanın neliğini aradığımız tarihsel varlık alanını oluşturan insansal başarılarla ve değerlerle bağ kurmasına, değer bilgilerinin ışığında kendileriyle hesaplaşmasına, yani insanın olanaklarıyla kendilerini karşılaştırarak kendilerine ayna tutmasına ve böylece o aynada kendi yüzünü göre göre kendini biçimlendirmesine, kendini oluşturmasına yardımcı olmaktır. Başka bir deyişle, insanların eğitilmelerinin amacı, kişilere öncelikle “insan onuru” dediğimiz şeyi paylaşma bilinci, yani insan kimliği bilinci kazandırmaktır.

Sonuç olarak, Kuçuradi'de eğitim, en üst insansal etkinliklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, insanlara insan kimliği bilinci kazandırmayı amaçlayan eğitimin, eğiten açısından bir insanlaştırma etkinliği, eğitilenle ilgisinde bir insanlaşma süreci ve temel bir hak olduğu görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, insanları eğitmek adına istedik davranışlar kazandırmaya, terbiye etmeye çalışmanın, talim gördürmenin veya akültürasyonun, bir eğitim hakkı ihlali olduğu söylenebilir. Dolayısıyla eğiten ve eğitilebilen bir varlık olan insana ve bir insan fenomeni olan eğitime herhangi bir amacın aracı olarak değil, felsefi antropolojinin ışığında bakmak gerekmektedir. Çünkü kişilere, tür olarak insanın çeşitli olanaklarının değerini gösterebilmenin ve onların kendi olanaklarını görebilmelerine, yaşamda ne istediklerini belirleyebilmelerine, kendi yollarını çizebilmelerine yardımcı olabilmenin ön koşullarından biri, eğitime felsefeyle bakmaktır.

KAYNAKÇA

Aristoteles. (2007). “Protreptikos Felsefeye Çağrı” (der. Kaan. H. Ökten). *Aristoteles* (ss. 27-45). İstanbul: Say Yayınları.

- Aristoteles (2014). *Nikomakhos'a Etik*, (çev. Saffet Babür), Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Aristoteles (2014). *Politika*, (çev. Mete Tuncay), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aristoteles (2018). *Metafizik*, (çev. Y. Gurur Sev), İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Aristoteles (2020). *Fizik*, (çev. Saffet Babür), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kaynardağ, Arslan (1986). "İoanna Kuçuradi Felsefe, Sanat, Eğitim, Etik ve İnsan Hakları Konusunda Söyleşi", *Felsefecilerle Söyleşiler*, İstanbul: Elif Yayınları.
- Kuçuradi, İoanna (1966). *Max Scheler ve F. Nietzsche'de Trajik*, İstanbul: Yankı Yayınları.
- Kuçuradi, İoanna (1977). "Felsefe ve Kişi Eğitimi", *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kuçuradi, İoanna (1996). "Açılış Konuşması", *Felsefe Açısından Eğitim ve Türkiye'de Eğitim Seminer Bildirileri*, (haz. Betül Çotuksöken) ss. 7-11 İstanbul: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kuçuradi, İoanna (2010). *Çağın Olayları Arasında*, Ankara: Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kuçuradi, İoanna (2011). *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kuçuradi, İoanna (2013). *İnsan ve Değerleri*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kuçuradi, İoanna (2014). *Uludağ Konuşmaları*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kuçuradi, İoanna (2015). *Etik*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kuçuradi, İoanna (2017). "20. Yüzyıl Felsefi Antropolojisinde Takiyettin Mengüşoğlu'nun Yeri", *Yüzyıllımızda İnsan Felsefesi*, (haz. İoanna Kuçuradi) ss. 105-121 Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Mengüşoğlu, Takiyettin (2014). *Felsefeye Giriş*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Mengüşoğlu, Takiyettin (2015). *İnsan Felsefesi*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Mengüşoğlu, Takiyettin (2020). *Kant ve Scheler'de İnsan Problemi*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Nietzsche, Friedrich (2015). *İnsanca, Pek İnsanca – 1*, (çev. Mustafa Tüzel), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Özcan, Muttalip (2006). *İnsan Felsefesi: İnsanın Neliği Üstüne Bir Soruşturma*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Özcan, Muttalip (2011). *Aristoteles Felsefesi: Temel Kavramlar ve Görüşler*, Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Özcan, Muttalip (2011). "İnsanlaşma, Etik ve Siyaset: Antik ve Modern", *Felsefelogus Dergisi*, Yıl 15, Sayı 41, ss. 163-185.
- Özcan, Muttalip (2012). "Kuçuradi Felsefesi", *Türklük Bilgisi Araştırmaları*, (haz. Cemal Güzel, Mehmet Ölmez), cilt 37, Aralık 2012, ss. 187-213.
- Özcan, Muttalip (2018). "Felsefe, İnsan ve Toplum", *Atatürk Üniversitesi AÖF İnsan ve Toplum Felsefesi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Tepe, Harun. (2011). *Etik ve Metaetik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Kuçuradi, İoanna (2003). "Etik ve Etikler", *TMH Türkiye Mühendislik Haberleri*, Sayı 423-2003/1. Erişim Tarihi: 09.06.2021. <http://manisa.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/282.pdf>
- Kuçuradi, İoanna (2014). "Eğitimi Yeniden Düşünmek", 08.07.2014. Erişim Tarihi: 17.01.2021. <https://hacettepe.edu.tr/duyuru/rekduy/47KuruluzYilDonumu220714.pdf>

Kuçuradi, İoanna (2015). *Hürriyet*, (Yenal Bilgici), 06.01.2015. Erişim Tarihi: 18.01.2021. [İoanna Kuçuradi: Dünyamızı insanoğlu insanlar ayakta tutuyor - Hayat Haberleri \(hurriyet.com.tr\)](https://www.hurriyet.com.tr/haber/102881/egitim-insanlasmaya-cevap-vermiyor)

Kuçuradi, İoanna (2015). *Felsefeciler Derneği ve EğitimSen Eğitim Politikaları ve Felsefe Grubu Dersleri Sempozyumu*, 24-25 Ocak 2015, Ankara. Erişim Tarihi: 19.01.2021. <https://www.evrensel.net/haber/102881/egitim-insanlasmaya-cevap-vermiyor>

Kuçuradi, İoanna (2016). *Sözcü*, (Edda Sönmez), 25.03.2016. Erişim Tarihi: 18.01.2021. https://www.sozcu.com.tr/2016/egitim/prof-ionna-kucuradi-aci-cekmemizin-nedeni-bilgisizlik-1152224/?utm_source=dahafazla_haber&utm_medium=free&utm_campaign=dahafazlahaber

Kuçuradi, İoanna (2018). “Felsefe ve Eğitim Üzerine Söyleşi”, *Türk Eğitim Derneği Düşünce Kuruluşu*, 19.06.2018. Erişim Tarihi: 18.01.2021. [Prof. Dr. İoanna Kuçuradi ile Felsefe ve Eğitim Üzerine | tedmem](https://www.tedmem.org.tr/egitim-dernegi-duyuncu-kurulusu-19-06-2018-18-01-2021)

Kuçuradi, İoanna (2019). “İnsanca Yaşayabilmenin Nesnel ve Öznel Koşulları Üzerine”, *İzmir Barosu Dergisi*, Yıl, 84, Eylül 2019, Sayı 3, ss. 461-468. Erişim Tarihi: 17.01.2021. <https://www.izmirbarosu.org.tr/pdfdosya/insanca-yasayab2019121215322672.pdf>